

ภาคผนวก ก

ประวัติมหรศพหญิงในยุคต่าง ๆ

ประวัติมหรศพหญิงในยุคสมัยใหม่ (รัชกาลที่ 4-รัชกาลที่ 6)

1. มโหรีหญิงในยุคสมัยใหม่

ประมาณรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมาได้เกิดวงมโหรีชนิดใหม่ขึ้นแทนวงมโหรีหญิง ซึ่งนิยมใช้ผู้ชายเล่น มโหรีชายวงนี้พัฒนามาจากวงกลองแขกเครื่องใหญ่ (วงเครื่องสายปี่ชวาในปัจจุบัน) ที่ใช้บรรเลงในราชพิธีต่าง ๆ ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2512, น. 29, อ้างถึงใน สงัด ภูเขาทอง, 2539, น. 238) ได้ทรงกล่าวไว้ในตำนานมโหรีปี่พาทย์ว่า

. . . มีมโหรีอีกอย่างหนึ่งเป็นของผู้ชายเล่น เกิดขึ้นแทนมโหรีหญิง คือ เรียกว่า “มโหรีเครื่องสาย” กล่าวกันว่าเริ่มมีแต่ในรัชกาลที่ 3 เดิมเป็นแต่มีผู้เอาเครื่องดนตรีแปลก ๆ เช่น ซอสองสายอย่างจีนมาเล่นดนตรีไทย เล่นประสมวงกัน มีซอด้วง ซออู้ จะเข้ ปี่อ้อ ทำเข้ากับกลองแขก เรียกว่า “กลองแขกเครื่องใหญ่” ครั้นมีคนชอบ จึงแปลงมาเป็นมโหรี โดยเอาเครื่องมโหรีมาประสมใช้โทน รำมะนา ซลุ่ม แทนกลองแขกและปี่อ้อ บางทีก็มีระนาด และฆ้องวงเพิ่มเข้าด้วย จึงเรียกว่า มโหรีเครื่องสาย ซึ่งเล่นอยู่เป็นพื้นในทุกวันนี้ กระบวนร้องของมโหรีเครื่องสายไปเอาอย่างปี่พาทย์เครื่องใหญ่ที่ใช้ส่งลำนำอย่างเสภาเสียเป็นพื้น บทและกระบวนขับร้องอย่างมโหรีเดิมก็เริ่มเสื่อมไปทุกที่. . .

และวงมโหรีนี้ก็คือวงมโหรีในปัจจุบันนั่นเอง

2. ละครผู้หญิงประเภทต่าง ๆ

2.1 ละครผสมสามัคคีหรือละครพันทาง

ละครผสมสามัคคี ถือกำเนิดขึ้นในปลายรัชกาลที่ 4 โดยเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ซึ่งมีคณะละครแบบหลวงอยู่ก่อน เดิมชอบเล่นเรื่องดาหลังตามบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ต่อมาท่านได้มีความคิดที่จะสร้างสรรค์ละครชนิดใหม่ ๆ ให้แปลกแหวกแนวจากละครโรงอื่น ๆ ที่ออกโรงแข่งขันกันอยู่ทั่วไปตามท้องตลาด โดยนำวรรณคดีจากพงศาวดารของต่างชาติมาแสดง เช่น เรื่องราชาธิราช แล้วสอดแทรกความเป็นชาตินั้น ๆ ลงไป คือการแต่งกาย บรรจุเพลง

ออกภาษาสำเนียงต่าง ๆ เช่น มอญ พม่า ลาว จีน เป็นต้น ท่ารำก็เป็นแบบละครไทยแต่จะปะปนทำรำของต่างชาติลงไปเล็กน้อย การดำเนินเรื่องยังคงรักษาแบบแผนอย่างละครนอกของชาวบ้าน ละครชนิดนี้จึงเรียกว่าละครผสมสามัคคี และเป็นที่ยิยมมากในรัชกาลที่ 5 ที่เรียกกันว่า “ละครพันทาง” การเกิดละครชนิดนี้นับว่าเป็นวิวัฒนาการครั้งสำคัญของการละครไทยเลยทีเดียว

ต่อมาในรัชกาลที่ 5 ละครผสมสามัคคีได้แสดงอยู่ในโรงละครบรินซ์ เทียเตอร์ภายในบ้านของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงเอง แต่เดิมคนทั่วไปเรียกละครพันทางว่า “ละครเจ้าคุณมหินทร” ซึ่งเป็นโรงละครโรงแรกที่เก็บเงินคนดู หรือโรงละครสาธารณะ (public theatre) ที่ใครมีเงินก็ซื้อตั๋วเข้าไปดูได้ แต่คนไทยมีศัพท์คำใหม่เรียกโรงละครสาธารณะว่า “วิก” สืบเนื่องจากเมื่อเจ้าคุณมหินทรจัดแสดงละครเดือนละ 7 วัน เวลาเดือนหงาย และเขียนป้ายโฆษณาที่หน้าโรงว่า “วิก” (มาจากภาษาอังกฤษคือคำว่า week) นี้จะมีการแสดงเรื่องอะไร

ละครคณะนี้ได้สืบทอดมาหลายเจ้าของด้วยกันคือเมื่อเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงถึงแก่กรรมลงคณะละครก็ตกเป็นของเจ้าจ๋มเ็นไวยวรรณารถ (บุศ) บุตรชาย จวบจนสิ้นอายุก็ตกเป็นของคุณหญิงเลื่อนฤทธิ เทพหัสดิน ณ กรุงเทพ และเรียกละครคณะนี้ว่าละครผสมสามัคคี ในภายหลังได้เปลี่ยนมาเรียกว่าละครพันทาง หมายถึงละครที่เล่นได้หลายวิธี

ละครพันทางอีกคณะหนึ่งที่เกิดขึ้นต่อจากคณะของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงไม่นานนักคือ “ละครนฤมิตร” สำหรับละครคณะนี้กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์บทละครเจ้าจอมมารดาเขียนซึ่งเป็นครูละครหลวงในรัชกาลนี้เป็นผู้ประดิษฐ์ทำรำ ส่วนหม่อมต่วนจะเป็นผู้อำนวยการและแต่งเพลง และรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเพลงเกริ่นโศกพระลอของหม่อมต่วนมาก และพระราชทานรางวัลเป็นเงินถึง 100 บาท

เรื่องที่น่ามาเล่นจะแตกต่างจากละครเจ้าคุณมหินทรคือ จะแสดงเรื่องที่มาจากพงศาวดารไทยที่เกี่ยวกับวีรบุรุษและวีรสตรีแทนพงศาวดารออกภาษา เช่น เรื่องวีรสตรีธิดาคุณหญิงโม เจ้าพระยานคร พระยาจักรีโรงฆ้อง เป็นต้น แรก ๆ ยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ดู คนทั่วไปจะดูไม่ค่อยเข้าใจเพราะไม่รู้เรื่องมาก่อน ดังนั้นเสด็จในกรมฯ จึงทรงหันมาจัดแสดงเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ผจญภัย ทำให้คนดูนิยมมากขึ้นเช่น เรื่องพระลอ ไกรทอง เป็นต้น ซึ่งได้รับการปรับปรุงและนิพนธ์บทละครเพิ่มเติมให้เป็นแบบละครพันทาง ต่อมารัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ละครคณะนฤมิตรเป็นละครหลวง เรียกว่า ละครหลวงนฤมิตร

คณะละครพันทางทั้งสองคณะนี้ มีลักษณะเด่นที่แตกต่างกันดังนี้ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543, น. 232)

ละครพันทางของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง

- 1) แสดงต่อเนื่องแบบละครรำคือไม่แบ่งเป็นฉาก ๆ
- 2) ตัวละครเจรจาเองโดยไม่มีบท เป็นเจรจาร้อยแก้ว
- 3) แต่งกายเลียนแบบเชื้อชาติต่าง ๆ ตามทัศนคติของไทย
- 4) ทำรำเลียนแบบทำรำชาติต่าง ๆ ซึ่งมีการเอาครุฑี่วและครุฑี่ร้งมาสอน
- 5) การดำเนินเรื่องค่อนข้างเร็วและเจ็ดตลกมาก
- 6) เรื่องที่แสดงเป็นเรื่องจากพงศาวดารต่างชาติและเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ

ละครพันทางของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

- 1) แสดงเป็นฉาก ๆ มีฉากละครประกอบให้ดูสมจริง
- 2) ตัวละครมีเจรจาแต่น้อย
- 3) ทำรำคงจะประณีตกว่า เพราะเป็นฝีมือละครหลวง
- 4) ไม่มีตลกมาก
- 5) เรื่องพงศาวดารไทยและวรรณคดีไทย
- 6) เพลงแปลกใหม่

2.2 ละครดึกดำบรรพ์

กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงบันทึกเรื่องของละครดึกดำบรรพ์ไว้ในตำนานละครดึกดำบรรพ์ จัดเป็นเอกสารชิ้นสำคัญทางการละคร และการบันทึกเป็นตำนานนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าการเกิดละครดึกดำบรรพ์เป็นวิวัฒนาการทางละครรำของหลวงครั้งสำคัญเลยทีเดียว ผู้วิจัยจะขอยกใจความสรุปของตำนานละครดึกดำบรรพ์ ดังนี้

อันเรื่องตำนานของบทละครดึกดำบรรพ์นั้น เดิมทีเมื่อในรัชกาลที่ 5 มีเจ้าฝรั่งต่างประเทศเข้ามาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่อง ๆ มีพระราชประสงค์จะให้มีการขับร้องบรรเลงเพลงไทยเทียบด้วยคอนเสิร์ตฝรั่ง สำหรับเล่นรับแขกเมือง โปรดฯ ให้เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ ซึ่งบังคับการกรมมหรสพอยู่ในสมัยนั้นคิดจัดการคอนเสิร์ตขึ้น เจ้าพระยาเทเวศฯ เห็นว่าสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเชี่ยวชาญการดนตรี จึงกราบทูลขอให้ช่วยทรงเลือกสรรบทและลำนำสำหรับขับร้องคอนเสิร์ต แต่คอนเสิร์ตซึ่งจัดขึ้นครั้งแรกเป็นแต่เลือกเพลงที่ไพเราะมาร้องประสมเสียงชายหญิงเข้ากับเครื่องเป่าพาทย์ ส่วนบทที่ร้องไม่ติดต่อเป็นเรื่องอันหนึ่งอันเดียวกัน ครั้นเมื่อเกิดมีการเล่นคอนเสิร์ตต่อมาเนื่อง ๆ สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จึงทรงพระดำริจัดบทคอนเสิร์ตให้ร้องต่อกันเป็นเรื่อง

เช่นในเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องอิเหนา เป็นต้น ตัดเอาบทละครตรงเรื่องตอนหนึ่งมา
 ปُرุงเป็นบทสำหรับร้องคอนเสิร์ตคี่นหนึ่ง เมื่อเกิดร้องคอนเสิร์ตเป็นเรื่องขึ้นแล้ว ต่อมา
 เจ้าพระยาเทเวศรฯ จึงคิดเติมตัวละครเข้ารำประกอบกับเรื่องคอนเสิร์ตเป็นการเล่น
 ในห้องรับแขก ได้เคยเล่นเรื่องนางนารายณ์ปราบบนทุกถวยตัวที่มุขกระสันฝ่าย
 ตะวันตกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในงานรับเจ้าฝรั่งแขกเมืองครั้ง ๑ ผู้ที่ได้ดูชอบกัน
 มาก ต่อมาเมื่อเจ้าพระยาเทเวศรฯ ได้ไปยุโรปกลับมา ทูลปรึกษาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม
 พระนริศรานุวัดติวงศ์ คิดขยายการเล่นละครคอนเสิร์ตออกไปให้เป็นอย่างคล้ายกับ
 โอเปร่าของฝรั่ง เจ้าพระยาเทเวศรฯ ปลูกโรงละครขึ้นที่ริมถนนอัษฎางค์ให้เรียกชื่อว่า
 “โรงละครดึกดำบรรพ์” ประสงค์จะใช้เป็นชื่อคณะละคร มิให้เรียกกันว่า “ละคร
 เจ้าพระยาเทเวศรฯ” อย่างแต่ก่อน แต่ชื่อละครดึกดำบรรพ์นั้นเกิดขึ้นพ้องกับที่เริ่มเล่น
 ละครอย่างโอเปร่า คนทั้งหลายจึงเรียกละครที่เล่นอย่างโอเปร่าว่า “ละครดึกดำ
 บรรพ์” กลายเป็นชื่อของแบบละคร เรียกกันมาจนกาลบัดนี้

ละครดึกดำบรรพ์ได้ลงโรงเล่นคราวแรกเมื่อรับเจ้าฝรั่งแขกเมืองใน พ.ศ. 2442
 และเล่นต่อมาเนือง ๆ แต่เล่นประจำอยู่ที่โรงริมถนนอัษฎางค์. . .เรื่องละครดึกดำ
 บรรพ์ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ทรงเรียบเรียงบทขึ้นมี 5 เรื่อง
 ด้วยกัน คือ เรื่องสังข์ทอง เรื่อง ๑ คาบเรื่อง ๑ อิเหนาเรื่อง ๑ สังข์ศิลป์ชัย (แบ่งเป็น ๒
 ภาค สำหรับเล่น ๒ คี่น) เรื่อง ๑ กรุงพาดมทวิปเรื่อง ๑ บททั้ง ๕ เรื่องนี้ไม่มีผู้ใดได้
 ไว้ครบ เพิ่งจะรวบรวมได้ในหอสมุดฯ และตรวจชำระเรียบร้อยเมื่อจะพิมพ์
 พระราชทานเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ครั้งนี้ จึงได้เรียกว่า “ประชุมบทละครดึกดำบรรพ์
 ฉบับหลวง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2546, น. 400-
 401)

จากตำนานในครั้งนั้น จะเห็นได้ว่าละครดึกดำบรรพ์เป็นละครที่สืบทอดละครในและ
 ละครนอกของหลวงที่ใช้ผู้หญิงแสดงทั้งรูปแบบการแสดง เรื่องที่แสดง และโอกาสการแสดง
 เพียงแต่เปลี่ยนแปลงให้มีกลิ่นอายของละครโอเปร่าตะวันตกมากขึ้นคือ ตัวละครร้องและเจรจาเอง
 โดยตัดคำบรรยายกิริยาออก ให้ฉากละครที่สมจริงมากขึ้น การแต่งกายสามารถเปลี่ยนแปลงได้
 ตามท้องเรื่อง ไม่จำเป็นต้องยืนเครื่องอย่างเดียวและใช้การแต่งหน้าแทนการสวมหน้ากากหรือ
 หัวโขน ที่สำคัญคือทำรำจะลดลงเพื่อไม่ให้ตัวละครเหนื่อยจนเกินไปที่จะต้องร้องและรำไปพร้อม ๆ
 กัน แสดงให้เห็นว่า ทำรำของละครหลวงที่จัดว่าประณีตที่สุด และเป็นหัวใจสำคัญของการแสดงได้
 ถูกลดทอนลงและเพิ่มการร้องเพลงลงไป แต่โดยภาพรวมก็ยังคงเป็นละครไทยอยู่ สำหรับผู้ที่อยู่
 เบื้องหลังการสร้างละครดึกดำบรรพ์นี้มีอยู่ 5 ท่านด้วยกันคือ (ธนิศ อยุธยา, 2516, น. 95)

- 1) เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุญชร) เป็นผู้สร้างโรง สร้างเครื่อง แต่งตัวและอุปกรณ์การแสดง และเป็นเจ้าของคณะละคร เพราะท่านได้ว่าการกรมมหรสพมาตั้งแต่ ครั้งเป็นพระนายสรรเพ็ชรภักดีเมื่อปีมะโรง พ.ศ. 2423 และทั้งมีคณะละครผู้หญิงของท่านเอง โดย ได้รับมรดกต่อมาจากพระองค์เจ้าสิงหนาทราชดุรงค์ฤทธิ์ พระบิดาของท่านด้วยเป็นผู้อำนวยการ ทั่วไป
- 2) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงแต่งบทและ เลือกเฟ้นปรับปรุงลำนำทำนองเพลง ทรงออกแบบฉากและทรงกำกับการแสดง
- 3) พระประดิษฐไพเราะ (ตาด ตาตะนันท์) เป็นผู้ประดิษฐ์ทำนองเพลงและควบคุม วงปี่พาทย์ดนตรี
- 4) หลวงเสนาะดุริยางค์ (ทองดี ทองฟรุฟฟี่) เป็นผู้ฝึกหัดควบคุมและฝึกสอนการ ขับร้อง
- 5) หม่อมเข้ม กุญชร ณ อยุธยา ภรรยาของเจ้าพระยาเทเวศร์ฯ เป็นผู้ปรับปรุงและ ประดิษฐ์ทำรำและฝึกสอนให้เข้ากับบทและลำนำทำนองเพลง

ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้รับการถ่ายทอดรูปแบบละครดึกดำบรรพ์มาจากรัชกาลที่ 5 เช่นเดียวกับกับละครพื้นทาง ผู้สืบทอดที่สำคัญคือรัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละคร ดึกดำบรรพ์และจัดแสดงรวมทั้งสิ้น 12 เรื่อง (เช่น นาละ ชุนข้างชุนแผน (ตอนแต่งงานพระไวย) รามเกียรติ์ (ตอนอรชุนกับทศกัณฐ์) สุครีพหักฉัตร นาคบาศ ฯลฯ) และอีกท่านหนึ่งซึ่งเป็นบุคคล สำคัญคือสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ทรงพระนิพนธ์ไว้ 3 เรื่อง (พระยศเกตุ สองกรรววิก และจันทกินรี) พร้อมทั้งเป็นทรงเป็นผู้ริเริ่มออกแบบสร้างฉากละครดึกดำบรรพ์แบบ ธรรมชาติ

2.3 ละครร้องและละครพูด

ละครร้องเป็นละครที่มีวิวัฒนาการที่หลุดกรอบจากละครรำ ได้ถือกำเนิดขึ้นโดย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงนำเค้าการแสดงของละครพื้นทางและละคร ดึกดำบรรพ์มาผสมผสานกับละครบังสะวัน (Malay opera) ที่เข้ามาเล่นในกรุงเทพฯ ลักษณะเด่น ของละครชนิดนี้คือ ตัวละครใช้การร้องแทนการพูดด้วยเพลงในอัตราจังหวะสองชั้นต่าง ๆ คล้าย กับละครดึกดำบรรพ์ และมีบทร้องบรรยายอารมณ์และกิริยาของตัวละครคล้ายในละครพื้นทาง แต่บทร้องเหล่านี้เป็นเพลงใหม่ที่ไม่ซ้ำกับของเดิม มีวิธีการร้องที่เป็นเอกลักษณ์คือ มีลูกคู่ร้องรับ และตีกรับเรียกว่า “ตีกรับรับลูกคู่” เนื้อเรื่องจะเป็นเรื่องประโลมโลกของชนชั้นกลางและเรื่องแปลง

จากนิยายหรือละครต่างชาติ การแต่งกายสมจริงเหมือนในชีวิตประจำวัน โดยในสมัยรัชกาลที่ 5 ละครชนิดนี้มีการแสดงประจำอยู่ที่โรงละครปรีดาลัย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงนิพนธ์บทละครร้องเป็นจำนวนมากและเป็นที่ยอมรับอยู่หลายเรื่อง เรื่องที่โด่งดังที่สุดในยุคนั้นคือ “สาวเครือฟ้า” เป็นเรื่องแปลงมาจากละครโอเปร่าเรื่องมาตามบัตเตอร์ฟลายของปุกซินี การที่ละครร้องเป็นที่นิยมนั้น นอกจากเป็นละครประโลมโลกแล้ว อีกสาเหตุหนึ่งคือ “รัชกาลที่ 5 ทรงยกให้เป็นละครหลวงและทรงเอาพระทัยใส่ในการตรวจบท ทอดพระเนตรการฝึกซ้อม เสด็จพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ไปทอดพระเนตรการแสดงหรือทรงรับรองแขกเมือง ตลอดจนพระราชทานรางวัลให้แก่ผู้แสดงเป็นจำนวนมาก เช่น พร้อม ผู้แสดงเป็นสาวเครือฟ้า แสดงตอนตายได้ถูกพระราชหฤทัยก็พระราชทานรางวัล 100 บาท” (Rutnin, 1993, p. 140, อ้างถึงใน สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543, น. 243-244)

ละครร้องพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (ละครปรีดาลัย) ได้ดำเนินการแสดงมาจนถึงรัชกาลที่ 6 เสด็จขึ้นครองราชย์ได้ 1 ปี ก็ทรงเลิกกิจการ ทรงหันไปประกอบกิจการรถรางสายรอบเมืองและสายท่าเรือกับพระพุทธรบาท และมอบให้หม่อมต่วนเป็นผู้ดูแลกิจการต่อไป ดังนั้น ศิลปินในคณะละครปรีดาลัยจึงแตกตัวออกเป็น 3 คณะคือ ปราโมทย์เมือง บันเทิงไทย และไขวเวียง ต่อจากนั้นไม่นานก็เกิดละครร้องขึ้นตามมาอีกหลายคณะ และเกิดโรงละครหลายแห่ง เช่น คณะวิไลย์กรุง คณะบันเทิงสยาม คณะหม่อมพร้อม (สาวเครือฟ้า) คณะแม่เยื้อน ฯลฯ ในยุคนี้จึงจัดว่าเป็นยุคทองของละครร้องและได้เสื่อมความนิยมลงในปลายรัชกาล เนื่องจากการเข้ามาของภาพยนตร์อเมริกันที่ทันสมัย แต่คณะละครร้องก็ได้ต่อสู้กับภาพยนตร์จนพ่ายแพ้ลงในรัชกาลที่ 7

นอกจากนี้ ยังมีละครอีกชนิดหนึ่งที่หลุดกรอบจากละครรำคือ “ละครพูด” โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ริเริ่มให้มีการแสดงละครพูดขึ้นด้วยมูลเหตุจูงใจ 3 ประการคือ การศึกษาภาษาอังกฤษ การแสดงจำอวดของไทยหรือตลกโขนละครที่เป็นธรรมเนียมของการแสดงมาแต่โบราณ ที่ใช้วิธีการพูดมุกตลกชุดสั้น ๆ ประกอบกับการเสด็จประพาสประเทศสิงคโปร์ ได้ทอดพระเนตรละครสมัครเล่นที่ศาลานคราธร เป็นละครพูดอย่างที่ชาวยุโรปนิยมกัน โดยละครพูดเป็นละครที่ใช้ศิลปะการพูดเป็นการดำเนินเรื่องมีทั้งบทพูดร้อยแก้วและร้อยกรองไม่มีการร้องเพลงประกอบ

ในรัชกาลนี้แม้ว่าละครพูดจะเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมจากตะวันตก แต่ในระยะแรกจะใช้ผู้ชายแสดงล้วน ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมาจากธรรมเนียมการแสดงจำอวดของไทยหรือตลกโขนละคร และละครพูดเรื่องแรกคือเรื่อง “ผัวกลัวเมีย” เป็นละครพูดแนวตลก

ละครพูดในรัชกาลที่ 6 นี้ “ส่วนใหญ่เป็นการแสดงในราชสำนัก โดยมีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการแสดงด้วยพระองค์เอง และบางเรื่องทรงแสดงเองก็มี โดยมีเนื้อหาแฝงไปด้วยอุดมการณ์สร้างชาติ ผู้แสดงใช้ผู้ชายซึ่งเป็นข้าราชการบริพารหรือนักเรียนพรานหลวง มีบางเรื่องที่ผู้แสดงเป็นชายจริงหญิงแท้ สำหรับผู้หญิงที่ร่วมแสดงจะเป็นบุคคลชั้นสูง” (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543, น. 298) เช่น เรื่องกลแตกและเรื่องโพงพาง ผู้แสดงหญิงคือพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัลลาเทวี หม่อมเจ้าหญิงลักขมีลาวัณ เรื่องเจ้าข้าสารวัด ผู้แสดงหญิงคือ หม่อมเจ้าหญิงศรีสอางค์นฤมล เป็นต้น

2.4 ลิเก

ลิเก เป็นละครประเภทหนึ่งซึ่งพระยาเพชรปาดิเป็นผู้ริเริ่มขึ้น โดย “ลิเกแสดงครั้งแรกที่วิกพระยาเพชรปาดิ ประมาณพ.ศ. 2440 เป็นละครพูดสลบคำด้นกลอนสดแนวตลก แต่งกายด้วยเครื่องแบบข้าราชการพลเรือนในยุครัชกาลที่ 5 ผู้แสดงเป็นหญิงล้วน ซึ่งเป็นภรรยาของพระยาเพชรปาดิ เนื้อเรื่องนำมาจากละครนอก ละครพันทาง ต่อจากรุ่นนี้ก็เป็นผู้ชายแสดงทั้งโรง (ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าเมื่อใด) ซึ่งแปลกออกไปจากกระแสการใช้ผู้หญิงแสดงของละครประเภทอื่น ๆ เพลงที่ใช้มีเพลงทำนองหลักเรียกว่า รานีเกลิง หรือราชานิเกลิงแทนเพลงร่ายละคร ใช้เพลงสองชั้นง่าย ๆ เช่น เพลงนาคราชเป็นเพลงร้อง เพลงหน้าพาทย์ก็ใช้แต่ที่จำเป็น เช่น เพลงโอด เชิด เสมอ ลิเกพระยาเพชรปาดิแสดงเอาใจคนดู 3 ประการคือ แต่งตัวให้สวย แสดงให้ขบขัน และแสดงให้เร้าทันใจ” (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543, น. 240)

สำหรับวิวัฒนาการของลิเกนั้นมาจากการผสมผสานการละเล่น 3 อย่างที่มีมาแต่เดิม คือ การสวดคฤหัสถ์ เป็นการแสดงจำพวกที่เลียนแบบพระสวด อีกทางหนึ่งคือการสวดมุสลิมที่เรียกว่า ยี่เกหรือสวดแขก ได้ติดมากับพวกแขกมาเลย์ที่อพยพจากทางภาคใต้ขึ้นมาหลายครั้งในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เดิมยี่เกเป็นการสวดสรรเสริญพระอัลล้าห์เป็นภาษามาเลย์ประกอบกลองรำมะนา พอมาในรัชกาลนี้ได้มีการจับการสวดเป็นเรื่องทางโลกด้วยการด้นกลอนสดปะทะคารมให้เกิดความสนุกสนานคล้าย ๆ กับลำตัดในปัจจุบัน คนไทยเรียกการแสดงชนิดนี้ว่า “ยี่เก” และต้นทางที่ 3 ของลิเกมาจากการเล่นเพลงพื้นบ้านที่รับจ้างเล่นตามโรงบ่อนเช่นเดียวกับลิเก มีลักษณะที่เป็นลำดับขั้นตอนคือ ไหว้ครู เกริ่น ประ (จับเรื่อง) แล้วลา ในการจับเรื่องจะเป็นการปะทะคารมให้เป็นโครงเรื่องมาตรฐาน เช่น ชิงชู้ ชิงชาย หรือลักพาพานี้ เมื่อแนวทางการละเล่นทั้ง 3 อย่างมาผสมกัน จึงเกิดเป็นลิเกที่แสดงเป็นเรื่องยาวอย่างละครนอกในภายหลัง

ต่อมาลิเกได้พัฒนามาถึงขั้นเป็นละครพูดปนร้อง ด้นกลอนสดปนรำ แต่งเครื่องเลียนแบบราชสำนัก ในรัชกาลที่ 5 เรียกกันต่อมาว่า “ลิเกทรงเครื่อง” โดยเพิ่มเติมเครื่องแต่งกายให้

คู่มือหรือลัทธิการไปจากของเดิม คือ ปักชนนิกว๊บบนชฎา ขยายดวงตราอย่างเครื่องอิสริยาภรณ์ให้ใหญ่จนเต็มหน้าอก พร้อมทั้งประดับโบว์ขนาดใหญ่ไว้บนหัวไหล่ทั้ง 2 ข้าง ทำให้ลิกเกโดยทั่วไปดูมีลักษณะใกล้เคียงกับละครนอกและละครพันทาง อย่างไรก็ตามลิกเกได้กลายเป็นที่นิยมอย่างรวดเร็วเนื่องจากเป็นการแสดงที่หัดง่ายกว่าละครประเภทอื่น ค่าจ้างถูก สนุกถึงใจ และเมื่อถึงคราวละครนอกกับละครพันทางเสื่อมลง ลิกเกจึงรับมรดกของละครทั้งสองชนิดนี้ไปแทน

ส่วนลิกเกในรัชกาลที่ 6 ได้แพร่หลายในหมู่ชนชั้นล่าง การแสดงลิกเกในยุคนี้ขุนวิจิตรมาตรา (อ้างถึงใน สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543, น. 297) เล่าว่า “ลิกเกปรับปรุงการแสดงใกล้เคียงละครจำเข้าไปทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบแผนในการรำ เครื่องแต่งกายก็ปรับปรุงให้หรูหราขึ้นกว่าในยุคแรกเริ่ม ลิกเกในยุคนี้ใช้ผู้ชายแสดงล้วน ความนิยมลิกเกในกรุงเทพมหานครทำให้เกิดวิกิกลิกเกขึ้นหลายวิกิ”

2.5 ภาพยนตร์

ภาพยนตร์ที่นำมาฉายครั้งแรก ในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2440 โดยนายเอส จี มาร์คอฟสกี (S.G. Marchovsky) ได้นำซีเนมาโตกราฟเข้ามาสู่สยามและฉายเก็บค่าดูจากประชาชนเป็นครั้งแรก ในการฉายภาพยนตร์ครั้งนั้นได้ใช้สถานที่ที่เป็นโรงละครของหม่อมเจ้าอลังการใกล้ ๆ กับประตูสามยอด เรียกได้ว่าโรงละครของหม่อมเจ้าอลังการคือที่ฉายภาพยนตร์แห่งแรกของไทย หลังจากนั้นโรงละครของหม่อมเจ้าอลังการก็ได้มีโอกาสต้อนรับคณะฉายภาพยนตร์เร็วจากต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่มีการสร้างโรงภาพยนตร์เป็นเรื่องเป็นราว

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2448 นายโทโมโยริ วาตานาเบะ (Tomoyori Watanabe) ได้จัดตั้งโรงภาพยนตร์ถาวรขึ้น คนทั่วไปเรียกภาพยนตร์ว่า “หนังญี่ปุ่น” ต่อมาโรงหนังญี่ปุ่นได้รับพระบรมราชานุญาตให้ประดับตราแผ่นดิน จึงเรียกกันว่าโรงหนังญี่ปุ่นหลวง จากความสำเร็จของกิจการนี้ทำให้มีเอกชนสร้างโรงภาพยนตร์ขึ้นมาแข่งขันกันมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2453 ในประเทศไทยจึงมีโรงภาพยนตร์ทั้งหมด 4 โรง คือ โรงภาพยนตร์ญี่ปุ่นหลวง โรงภาพยนตร์รัตนะ โรงภาพยนตร์พัฒนากร และโรงภาพยนตร์กรุงเทพฯ ทั้ง 4 โรงพยายามแข่งขันชักจูงคนดูด้วยการแจกของรางวัลเดือนละหลายครั้ง และในระยะนี้หนังที่นำเข้ามาฉายส่วนใหญ่มาจากยุโรปและอเมริกา จึงเรียกกันว่า “หนังฝรั่ง” แทนหนังญี่ปุ่นที่มีมาแต่เดิม

ลักษณะของภาพยนตร์ในยุคนี้เรียกว่า “หนังเงียบ” คือเมื่อตัวละครมีบทพูดก็จะมิตัวอักษรขึ้นบนหน้าจอแทน ซึ่งล้วนเป็นภาษาฝรั่งทั้งสิ้น และมีการใช้แถววงมาเล่นเกล้าไปด้วย ส่วนเนื้อหาจะเป็นพวกปกิณกะบันเทิง เช่น ชุดหม่อมฝรั่งที่จักรยาน ชุดตลกสีหน้า ชุดขี่ไม้ตักน้ำ และชุดเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ และพวกข่าว สารคดี บันทึกเหตุการณ์ประจำวัน เหตุการณ์สำคัญ แต่ละโปรแกรมจะใช้เวลาฉายประมาณ 10 นาที และเปลี่ยนโปรแกรมใหม่ทุกสัปดาห์

ภาพยนตร์นี้แม้จะเข้ามาในปลายรัชกาลที่ 5 แต่ด้วยความแปลกใหม่จึงเป็นที่นิยมอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ละครรำ โดยเฉพาะละครรำโบราณอย่างละครในและละครนอกซบเซาลงอย่างรวดเร็ว

ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้มีโรงภาพยนตร์เกิดขึ้นมากมาย การแข่งขันจึงเข้มข้นมากขึ้นทุกขณะ ธรรมเนียมการฉายหนังจึงเปลี่ยนไปจากการเปลี่ยนโปรแกรมสัปดาห์ละครั้งไปเป็นสัปดาห์ละหลายครั้ง พร้อมกับการใช้กลยุทธ์แจกแถมอย่างเต็มที่ เช่น การจับสลากตัวที่นั่งเพื่อชิงสร้อยทองฝังเพชร ผ้าไหม เตียงเหล็กพร้อมมุ้ง เป็นต้น โรงหนังญี่ปุ่นหลวงที่เป็นโรงหนังแห่งแรกของไทยได้พ่ายแพ้จากการแข่งขันนี้จึงปิดตัวลงในปี พ.ศ. 2459

เมื่อเทคโนโลยีของภาพยนตร์ดีขึ้น คนกรุงเทพฯ ยิ่งนิยมดูกันมากกว่าละครร้องและลิเก โรงละครและวิกลิเกจึงทยอยเปลี่ยนเป็นโรงภาพยนตร์

ต่อมาปี พ.ศ. 2466 ได้มีภาพยนตร์ไทยที่เป็นเรื่องราวที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า ฟีเจอร์ฟิล์ม (Feature film) ขึ้นคือเรื่อง “นางสาวสุวรรณ” โดยมีนายเฮนรี แมคเร (Henry Macrae) เป็นผู้อำนวยการสร้างและกำกับการแสดง โดยมีนักแสดงซึ่งเป็นข้าราชการในกรมมหาดพิศคือ นางสาวเสงี่ยม นาวิเสถียร (คุณหญิงอนันทิศา อาชุนบุตร : ตัวนาง) แสดงเป็นนางเอก ขุนรามภรตศาสตร์ (ยม มงคลนัญ : ตัวพระราม) แสดงเป็นพระเอก หลวงภรตกรรมโกศล (มงคล สุ่มนัญ สมุหบัญชี) เนื้อเรื่องนางสาวสุวรรณเป็นเรื่องความรักของหนุ่มสาว ฉากในเรื่องจะเป็นทัศนียภาพและสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ได้ออกฉายในโรงภาพยนตร์ที่แข่งขันกันอยู่คือสยามภาพยนตร์และสยามนิรมาย

นายเฮนรี แมคเร ได้ฉายภาพยนตร์เรื่องนี้ถวายรัชกาลที่ 6 และมอบสำเนาให้แก่กองภาพยนตร์ หลังจากนั้นก็ไม่มีการสร้างภาพยนตร์ไทยอีกเลยจนถึงรัชกาล

ประวัติมหาดพิศพหุในยุครัฐนิยม (รัชกาลที่ 7-2500)

1. ลิเก

คณะลิเกที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในยุคนี้คือ “คณะหอมหวล” ของนายหอมหวล นาคศิริ ซึ่งเป็นลิเกเร่ ได้มาเล่นประจำในกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2482 ที่วิกตลาดทุเรียน (ปัจจุบันคือตลาดบุญยพรธรณ)

สาเหตุที่นายหอมหวลต้องเข้ากรุงเทพฯ เพราะจะต้องยกคณะมาสอบวุฒิบัตรเทียบเท่าศิลปินตามพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พุทธศักราช 2485 ของรัฐบาล สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายหอมหวล จัดเป็นบุคคลสำคัญในการพัฒนาลิเกยุคต่อจากนายดอกดินเสือสง่า คือ ได้นำเพลง “ราชินีเกลิง” มาดัดแปลงวิธีการร้องใหม่ จากเดิมที่เคยร้องคำเดียวลงให้ปีพาทย์รับ มาดัดแปลงเป็นการใช้กลอนแบบลำตัดเข้าผสม ทำให้ร้องเดินต่อไปได้หลายคำแล้วลงให้ปีพาทย์รับครั้งหนึ่ง ทำให้น่าฟังมากขึ้น และไม่เพียงแต่ใช้เกี่ยวพาราณีแบบนายดอกดินเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ร้องบรรยายความอื่น ๆ ได้อีก

นอกจากนี้ นายหอมหวลยังได้ปรับการแสดงลิเกให้ทันสมัยขึ้น เช่น แสดงเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยแก้ไขให้รวดเร็ว แสดงเรื่องต่าง ๆ จากนวนิยายที่เป็นที่นิยมในสมัยนั้นอย่าง “ผู้ชนะสิบทิศ” ของยาขอบ และเรื่องลูกทุ่งต่าง ๆ อย่าง “ขุนศึก” ของไม้เมืองเดิม และเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ให้ทันสมัย รวดเร็วทันใจ โดยให้มีบทเจรจามากกว่าการร้อง

ที่สำคัญคือ นายหอมหวลมีส่วนอย่างมากในการปฏิวัติเครื่องแต่งกาย เนื่องจากในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เครื่องอุปโภคบริโภคขาดแคลนอย่างหนัก ลิเกก็ขาดอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่นกัน จึงหันมาประดิษฐ์เครื่องแต่งกายและคิดการแต่งหน้าขึ้นมาใหม่ เช่น ใช้น้ำมันมะพร้าวห้าวเผาเขียน แทนกำนธูปจิมหมึกจีน การแต่งกายแบบสมจริงแทนชุดลิเกทรงเครื่อง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ยุคที่คณะของนายหอมหวลมีชื่อเสียงนี้ ตรงกับยุคของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแสดงละคร พุทธศักราช 2485 โดยบัญญัติกฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ของละครขึ้นตามแบบอย่างของตะวันตก ซึ่งคณะกรรมการได้แบ่งการละครไทยออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อุปรากร นาฏกรรม และนาฏดนตรี โดยให้คำจำกัดความของละครไทยทั้ง 3 ประเภทไว้ ดังนี้

“อุปรากร ถือเอาดนตรีและการขับร้องเป็นสำคัญ ยิ่งกว่าบทบาทและการเจรจา . . .

นาฏกรรม ถือเอาคำพูดและบทบาทเป็นสำคัญ ไม่มีดนตรีและการขับร้อง. . .

นาฏดนตรี ซึ่งเฉลี่ยความสำคัญให้แก่ดนตรี การขับร้อง คำพูด และบทบาท”

(เต็มศิริ บุญยสิงห์ และ เจือ สตะเวทิน. 2516, น. 46-50)

จากนโยบายดังกล่าว ลิเกได้ถูกสั่งห้ามเพราะถือว่าเป็นของต่ำ ไม่เหมาะกับวัฒนธรรมที่ดีงามตามนโยบายรัฐบาล ลิเกจึงหาทางออกด้วยการแสดงตนให้สอดคล้องกับพระราชกฤษฎีกา โดยเปลี่ยนชื่อการแสดงไปเป็น “นาฏดนตรี” แทน

ดังนั้นบรรดาผู้แสดงลิเกจะต้องสอบความรู้ด้านนาฏศิลป์กับกรมศิลปากรให้ผ่านก่อน เพื่อให้ได้รับบัตรประจำตัวเทียบเท่าศิลปิน เพราะผู้มีบัตรเท่านั้นจึงจะมีสิทธิ์เล่นลิเกอาชีพได้

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ตามมาพร้อมกับพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้คือ “การใช้ชายจริงหญิงแท้” แสดงแทนการใช้ผู้ชายแสดงล้วนอย่างในยุคสมัยใหม่ นับแต่นั้นมาลิเกจึงใช้ชายจริงหญิงแท้แสดงทั้งสิ้น

ในระหว่างที่ลิเกกำลังรุ่งเรืองอยู่ตามวิกต่าง ๆ ได้มีการสื่อสารมวลชนอย่างใหม่เข้ามาในประเทศไทย คือ วิทยุ ซึ่งเปิดทำการกระจายเสียงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2471 ในสถานีวิทยุ ๑ ปณ. บรรดาลิเกได้มีโอกาสแสดงออกอากาศด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 จอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นว่าประชาชนนิยมลิเกกันมาก และมีลิเกอาชีพถึง 4,000 คน จึงคิดที่จะใช้ลิเกเป็นสื่อส่งเสริมนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยการจัดประกวดลิเกต่อต้านคอมมิวนิสต์ขึ้น ทำให้มีคณะลิเกที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นเข้าประกวดหลายคณะ เช่น คณะหอมหวล ๑-๔ คณะเสน่ห์ โกมารชุน คณะฉลาด เค้ามูลคดี คณะสอชิง ธรรมกุล และคณะสุชิน เทวผะลิน โดยคณะคณะสุชิน เทวผะลิน ชนะเลิศในการประกวดครั้งนี้ด้วยเรื่อง "ชาติกับปัญญา" ตั้งแต่นั้นมา ลิเกจึงเป็นที่แพร่หลายกระจายเสียงออกอากาศในวิทยุเป็นประจำ

เมื่อหมดยุคของลิเกคณะหอมหวล ลิเกเริ่มตกต่ำลง เนื่องจากคนหันไปนิยมเพลงลูกทุ่งกันมากขึ้น ซึ่งเป็นความบันเทิงอย่างใหม่ที่เรียกคนดูได้มากกว่า

2. ภาพยนตร์

ภาพยนตร์ในสมัยรัชกาลที่ 7 นี้เรียกได้ว่าเป็นยุคขยายตัวของภาพยนตร์ไทย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยการภาพยนตร์เป็นอย่างมาก บริษัทสร้างภาพยนตร์ของไทยก็ได้ทยอยถือกำเนิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง โปรแกรมหนังตามโรงต่าง ๆ จึงมีมากขึ้นเรื่อย ๆ

ใน พ.ศ. 2470 ได้เกิดหนังเรื่องแรกที่เป็นฝีมือการถ่ายทำของคนไทยอย่างแท้จริงคือเรื่อง "โชคสองชั้น" ซึ่งแต่งเรื่องโดยหลวงบุญยमानพพานิช (อรุณ บุญยमानพ) สร้างโดยบริษัทกรุงเทพฯ ภาพยนตร์ ผู้แสดงคือ มานพ ประภากรักษ์ เป็นพระเอกซึ่งคัดตัวจากผู้สมัคร ม.ล. สูดจิตร อิศรางกูร เป็นนางเอกซึ่งเคยเป็นนางเอกละครร้องและรำมาก่อน และหลวงภรตกรรมโกศลเป็นตัวโกง ออกโรงฉายครั้งแรกที่โรงภาพยนตร์พัฒนากร วันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2470 ในการฉายครั้งนี้ได้รับการตอบรับจากคนดูอย่างเนืองแน่น

หลังจากนั้นไม่นานในปี พ.ศ. 2471 โรงหนังต่าง ๆ ได้มีการปรับตัวอีกครั้งเมื่อนายโรเบิร์ต มอนโร พ่อค้าจากสิงคโปร์ได้นำอุปกรณ์และหนังสือในฟิล์มของฮอลลีวูดเข้ามาฉายที่โรงภาพยนตร์พัฒนากร ซึ่งได้รับความสนใจจากคนดูเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม เสียงในฟิล์มเป็นภาษาต่างประเทศจะต้องมีคนอยู่ข้างจอคอยแปลบทเป็นภาษาไทยผ่านโทรโข่ง ลักษณะนี้ได้พัฒนาการต่อมาเป็นการพากย์หนังขึ้นนั่นเอง

การพากย์หนังเริ่มจากการพากย์เสียงภาษาไทยให้แก่ภาพยนตร์เสียงในฟิล์มที่มาจากต่างประเทศ เรื่องแรกที่พากย์คือภาพยนตร์ฝรั่งเรื่อง "อาบูหะซัน" ออกฉายเมื่อเดือนมิถุนายน

พ.ศ. 2476 โดยพากย์เป็นคณะ ชายพากย์เสียงชาย หญิงพากย์เสียงหญิง ในการพากย์ต้องกันห้อง เฉพาะคู่กับห้องฉายเสมอ และพากย์ใส่ไมโครโฟนผ่านเครื่องขยายเสียงกระจายออกทางลำโพง แทนที่การพากย์ผ่านโทรโข่งข้างจอ ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่ชาวบ้านเรื่องที่น่ามาสร้าง มักเป็นนิทานพื้นบ้าน วรรณคดี และนิยายยอดนิยมเช่น “แม่นาคพระโขนง” (2478) ของม.ร.ว. อนุศักดิ์ ทัศนรินทร์โดยบริษัททัศนรินทร์ภาพยนตร์ “หนามยอกเอาหนามบ่ง” ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรรมงคลกรโดยบริษัทละโว้ภาพยนตร์ เป็นต้น

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ (พ.ศ. 2470) ก็เป็นเวลาที่ทางสากลเริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ ยุคภาพยนตร์เสียงหรือภาพยนตร์พูดได้ (talkies) และได้มีบริษัทภาพยนตร์เสียงในฟิล์มจากบริษัท ฟ็อกซ์มิววี่โตน จากสหรัฐอเมริกาเข้ามาฉายสารคดีเสียงเผยแพร่สู่สาธารณชนในสยามครั้งแรกในปี พ.ศ. 2471

หลังจากปี 2475 โรงภาพยนตร์สยามทั่วไปได้เปลี่ยนเป็นโรงสำหรับฉายภาพยนตร์เสียง ภาพยนตร์ไทยที่มีเสียงในฟิล์มอย่างเต็มรูปแบบเรื่องแรกคือเรื่อง “หลงทาง” หรือหนังไทยพูดได้ แต่งเรื่องและกำกับโดยขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) และถ่ายทำของตระกูลวสุวัตภายใต้ ชื่อภาพยนตร์เสียงศรีกรุงในปี พ.ศ. 2475 ออกฉายในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นฤกษ์ออก ฉายเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพระนคร 150 ปี และในปีเดียวกันนี้ รัชกาลที่ 7 ทรงมีโครงการให้สร้าง โรงภาพยนตร์แห่งใหม่เพื่อเฉลิมฉลองพระนครชื่อว่า “ศาลาเฉลิมกรุง” เป็นโรงหนังเสียงที่ทันสมัยดู หลูหราแห่งแรกของประเทศไทย

กล่าวได้ว่ามหรสพแบบใหม่ชนิดนี้ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทเช่นเดียวกับโรงละครแห่งชาติ ในอดีต เช่น โรงโขนในรัชกาลที่ 1 โรงละครสวนมิสกวันในรัชกาลที่ 5-6 เป็นต้น

สำหรับพระเอกนางเอกคู่ขวัญในสมัยนั้นคือ จำรัส สุวคนธ์ และ มานี สุขมนัญญ นับว่า เป็นดาราคู่ขวัญคู่แรกของวงการภาพยนตร์ไทยด้วยการสร้างของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ใน ระหว่างที่บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงกำลังเฟื่องฟูอยู่นั้นได้มีคณะบุคคลร่วมกันก่อตั้งบริษัท ภาพยนตร์ไทยหรือไทยฟิล์ม ประกอบด้วยคนรุ่นใหม่ที่สามารถศึกษาจากต่างประเทศ เช่น พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (นายประดิษฐ์ สุขุม) นายพจน์ สารสิน เป็นต้น จัดว่าเป็นบริษัทคู่แข่งของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงของพี่น้องตระกูลวสุวัต แต่หลังจาก สร้างภาพยนตร์เรื่อง “ลูกทุ่ง” ในปี พ.ศ. 2483 แล้วบริษัทไทยฟิล์มก็ประสบปัญหาเรื่องเงินทุนจึง เลิกกิจการ

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กิจการสร้างภาพยนตร์ก็ได้หยุดชะงักลง จนกระทั่งสงคราม ยุติในปี พ.ศ. 2488 ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศแพ้สงคราม เนื่องจากขบวนการเสรีไทย

และการให้ความสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา กิจการสร้างภาพยนตร์จึงค่อย ๆ ฟื้นตัวทั้งภาพยนตร์ไทยพากย์และภาพยนตร์ไทยเสียงในฟิล์มที่เคยมีวิวัฒนาการคู่กันมาทั้งสองสาย

ระยะนี้ในส่วนของภาพยนตร์ไทยพากย์มีอยู่เรื่องหนึ่งที่สามารถทำรายได้สูงสุดเป็นประวัติการณ์ในเวลานั้นคือเรื่อง “สุภาพบุรุษเสือไทย” กำกับการแสดงโดย ม.จ. ศุภวรรรณดิศ ดิศกุล ของบริษัทปรเมรุภาพยนตร์ ออกฉายเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2492 ถ่ายทำด้วยฟิล์ม 16 มิลลิเมตร สีธรรมชาติ

ความสำเร็จในครั้งนี้ ทำให้มีผู้ผลิตเข้ามาสู่วงการภาพยนตร์มากขึ้นทันที สังเกตได้จากจำนวนภาพยนตร์ในปีถัดมามียอดการผลิตสูงกว่าเดิมถึงห้าเท่าตัว และนับจากนั้นมาจำนวนภาพยนตร์ที่ผลิตออกมาแต่ละปีจะอยู่ในราว 50-60 เรื่องต่อปีและเป็นอย่างนี้ติดต่อกันนับสิบปี

สำหรับภาพยนตร์ไทยเสียงในฟิล์มในปี พ.ศ. 2496 รัตน์ เปสตันยี ได้เป็นผู้จัดตั้งบริษัทหุมนานาภาพยนตร์ ได้สร้างภาพยนตร์ไทยระบบ 35 มิลลิเมตร เสียงในฟิล์ม สีธรรมชาติเรื่อง “สันติ-วิธนา” ออกฉายในปี 2497 และได้ส่งเข้าร่วมประกวดในงานประกวดภาพยนตร์แห่งเอเชีย ตะวันออกไกล ณ กรุงโตเกียว ปรากฏว่าได้ 3 รางวัลคือ การถ่ายภาพ การกำกับภาพศิลป์ และการเผยแพร่วัฒนธรรม นับเป็นครั้งแรกที่ภาพยนตร์ไทยได้เข้าร่วมการประกวดระหว่างประเทศ

3. ละครเพลง

ละครเพลงได้ถือกำเนิดขึ้นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เพียงเล็กน้อย ละครเพลงได้วิวัฒนาการมาจากละครร้อง คือประมาณพ.ศ. 2470 เริ่มมีการบรรเลงเพลงไทยด้วยวงดนตรีสากลแทนวงปี่พาทย์ และมีการร้องแบบเนื้อเต็มแทนที่การเอื้อนในเพลงไทยเดิม ต่อมา มีการแต่งเพลงใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ละครร้องจึงกลายเป็น “ละครเพลง” หรือเรียกอีกอย่างว่า “ละครจันทโรภาส” ตามชื่อคณะที่มีชื่อเสียงที่สุดในยุคนั้น เช่นเดียวกับ “ละครร้อง” ที่เรียกว่า “ละครปรีดาลัย” ในยุคก่อน โดยมีบรมครูสำคัญอยู่ 3 ท่านคือ “แม่แก้ว” (ประวัติ โฉจริก) แห่งละครแม่บุญมาก คณะนครบันเทิง “พรานบุรุษ” (จวงจันทร์ จันทรคณา) แห่งละครแม่เลื่อน คณะศิลป์สำเร็จ และ “เพชรรัตน์” (สมประสงค์ รัตนะทัศนีย์) แห่งละครแม่เสงี่ยม คณะปราโมทย์ ทั้ง 3 ท่านนี้ต่างก็มีคณะละครเพลงของตนเองในภายหลัง

สำหรับละครเพลงเรื่องแรกของประวัติศาสตร์คือละครเพลงเรื่อง “จันทร์เจ้าขา” ของพรานบุรุษ ซึ่งต่อมาได้ตั้งคณะของตนขึ้นคือ “คณะจันทโรภาส” ดังกล่าวนั่นเอง และพรานบุรุษเป็นคนแรกที่ทำให้กำเนิดรูปแบบของละครเพลง ซึ่งการที่พรานบุรุษเปลี่ยนมาใช้ดนตรีสากลในการแสดงละครเพลงนี้ทำให้การละครไทยมีรูปลักษณะที่ทันสมัยมากขึ้น และในขณะเดียวกันในสมัยนั้นได้มี

วิฤกษ์กระจายเสียงเข้ามามีบทบาทเป็นสื่อ ทำให้ละครเพลงได้รับความนิยมจากคนดูด้วยเพลงใหม่ ๆ อย่างทั่วถึง ละครเพลงจึงจัดว่าเป็นที่นิยมควบคู่กันกับภาพยนตร์ในยุคนี้อีกด้วย

ต่อมาใน พ.ศ. 2496 ได้เกิดละครเพลงคณะใหม่ที่มีชื่อเสียงขึ้นอีกคณะหนึ่งคือคณะของ “รพีพร” (สุวัฒน์ วรดิลก) ทำให้เกิดวิวัฒนาการทางการละครเพลงคือ รพีพรได้เปลี่ยนผู้แสดงให้เป็นชายจริงหญิงแท้แทนการใช้ผู้หญิงล้วน ๆ แบบเดิม ตัดตัวตลกตามพระเอกออกไป และปรับเนื้อเรื่องให้ทันสมัยโดยการสอดแทรกแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การเมือง ตลอดจนทัศนคติทางสังคม แต่หลังจากนั้นไม่นานการแสดงละครเพลงถึงอันจบเขาเนื่องจากการเข้ามาของละครโทรทัศน์ ละครเพลงก็ค่อย ๆ เลือนหายไป

4. ละครเวที

ละครเวทีคือละครที่มีวิวัฒนาการมาจากละครพูดที่กำเนิดจากในวัง ได้เริ่มขยายตัวพัฒนาการออกเป็นละครเวทีของประชาชนในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อปี พ.ศ. 2476 พระนางเธอลักษมีลาวัณ ได้ทรงฟื้นฟูละครปริตาลัยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ขึ้นใหม่ที่เรียกกันว่า “คณะละครปริตาลัยใหม่” และนำออกสู่มหาชนโดยใช้ตัวแสดงชายจริงหญิงแท้เป็นสำคัญ

พระนางเธอลักษมีลาวัณทรงปรับปรุงการแสดงให้ทันสมัย โดยทรงใช้วงซิมโฟนีออเคสตรา (symphony orchestra) มาประกอบการแสดง และทรงแต่งทั้งเนื้อร้องและทำนอง ตลอดจนคิดท่าระบำให้กลมกลืนกับดนตรีสากล เปิดโรงครั้งแรกที่ศาลาเฉลิมกรุงด้วยเรื่อง “อาลัยนัม” อันเป็นพระนิพนธ์ของพระบิดา

ละครปริตาลัยมีจุดเด่นตรงที่มีการสอดแทรกกระบำต่าง ๆ ที่มีลีลาอ่อนช้อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าหลวงในวังของพระองค์เอง และละครปริตาลัยได้ปิดตัวเองลงในปี พ.ศ. 2480 หลังจากนั้นก็มีแสดงเป็นการกุศลบ้างประปราย

ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) จัดเป็นช่วงที่ละครเวทีหรือที่เรียกกันว่าละครชายจริงหญิงแท้เป็นที่นิยมมาก เพราะการผลิภาพยนตร์ต้องหยุดชะงักเนื่องจากฟิล์มขาดตลาด ได้เกิดละครเวทีที่ใช้ชายจริงหญิงแท้ขึ้นหลายคณะ เช่น คณะวิจิตรเกษม คณะภาวดี คณะเกียรติเกษม คณะเทพไทย คณะสุปรีดี ฯลฯ

ละครเวทีประเภทนี้มีลักษณะเหมือนกับละครเวทีตะวันตก ซึ่งเป็นละครพูด มีการเจรจาเรื่อยแก้ว ลักษณะการแสดงที่ดูสมจริงเป็นธรรมชาติ มีการใส่เพลงประกอบหรือระบำสอดแทรกเข้าไปบ้างเพื่อช่วยเสริมสร้างอารมณ์ของเรื่อง และตัวละครมีบทบาทที่เด่นชัดขึ้น ซึ่งเนื้อเรื่องส่วนใหญ่ มักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต รักโศก หรือที่เรียกกันว่า “ละครตลาด”

นอกจากนี้ยังมีละครเวทีที่มีวัตถุประสงค์ในการปลูกใจให้รักชาติโดยตรงคือ “ละครหลวงวิจิตรวาทการ” เริ่มในปลายยุครัชกาลที่ 7 ในช่วงที่หลวงวิจิตรวาทการได้เป็นอธิบดีกรมศิลปากร โดยมีเนื้อเรื่องเน้นถึงความเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองตามคำริของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ละครหลวงวิจิตรวาทการจะมีลักษณะเป็นบทเจรจาประกอบฟ้อนรำไทย และขับร้องเพลงสากล ซึ่งใช้ทั้งดนตรีไทยและสากล ซึ่งในยุครัฐธรรมนูญนี้ได้ใช้ผู้หญิงแสดงล้วน ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์และข้าราชการของกรมศิลปากร ด้วยเหตุผลที่ว่า

. . . ในการแสดงละครของกรมศิลปากรนั้น ข้าพเจ้ามีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะทำตามพระปรารภของพระองค์จุลจักรพงษ์ ทรงเขียนไว้ในวิจารณ์เรื่องเลือดสุพรรณ คือให้ชายแสดงบทบาทชายจริง ๆ หญิงแสดงบทบาทหญิงจริง ๆ ได้เคยลองทำมาบ้างแต่ไม่ผู้ได้ผลดีเพราะต้องห้ามการถูกเนื้อต้องตัวและต้องการเขียนบทบาทที่ไม่มีเรื่องรักใคร่เลย แม้กระนั้น ผู้ปกครองของนักเรียนหรือข้าราชการ ผู้แสดงยังตั้งข้อรังเกียจมา จึงเป็นอันว่าในบทบาทที่จำเป็นต้องมีการถูกเนื้อต้องตัวหรือในเรื่องรักระหว่างหญิงกับชายนั้น กรมศิลปากรยังคงใช้ผู้หญิงแสดงเป็นชายต่อไป และคงต้องเป็นเช่นนี้อีกนาน. . . (หลวงวิจิตรวาทการ, 2479, น. 9, อ้างถึงใน ฤดีชนก รพีพันธุ์, 2546, น. 68)

ส่วนบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ มีอยู่ทั้งหมด 40 เรื่อง เรื่องที่มีชื่อเสียง ได้แก่ เลือดสุพรรณ ราชมณี เจ้าหญิงแสนหวี พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ราชธิดาพระร่วง ความรักของแม่ เป็นต้น

ละครเวทีได้เฟื่องฟูไปจนถึง พ.ศ. 2496 จึงค่อย ๆ ชบเซาลงและเสื่อมความนิยมไปในที่สุด เพราะการกลับมาของภาพยนตร์ทั้งของไทยและของต่างประเทศช่วงหลังสงครามโลก

5. ละครวิทยุ

ละครวิทยุเริ่มออกอากาศครั้งแรกในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474 โดยมีพระเอกคนแรกคือ จำรัส สุวคนธ์ ส่วนนางเอกคนแรกคือ สมจิตร์ อินทโสภณ ละครวิทยุในยุคแรก ๆ นี้ แนวที่นิยมเล่นมักเป็นเรื่องชวนหัวแบบจำอวด ซึ่งคณะที่มีชื่อเสียงคือคณะปัญญาพล ประสบความสำเร็จ จากละครชุด “ครุมีดนตรีเอก” ส่วนละครวิทยุแนวชีวิต (realistic) อย่างที่มีอยู่ในปัจจุบันได้ถือกำเนิดขึ้นก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เล็กน้อย ผู้ริเริ่มคือคณะบ้านกับโรงเรียน ในสมัยนั้นเรียกละครวิทยุแนวนี้ว่า “นาฏกรรมวิทยุ” เนื่องจากการแสดงที่ผิดจากแนวเดิมและแต่งเรื่องโดยยึดเอาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเป็นหลัก แนวของเรื่องมักจะประยุกต์มาจากฝรั่งให้เป็นเรื่องชีวิตแบบไทย ๆ เมื่อเกิดนาฏกรรมวิทยุขึ้นแล้วก็เกิดคณะใหม่ ๆ ตามมา ที่มีชื่อเสียง เช่น คณะของขุนลีลาศาสตร์สุนทร ซึ่งต่อมาคณะนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “คณะผกาวัลลี” คณะดนตรี 115 ของวิม อิทธิกุล คณะกันตะ

ถาวร ของเอิบ กันตถาวร ซึ่งต่อมาแตกแขนงเป็น “คณะกันตนา” และคณะ 213 เป็นต้น แต่ละคณะพยายามจัดการแสดงให้แตกต่างและมีแนวทางเป็นของตนเอง

ต่อมา พ.ศ. 2498 ทาง ท.ท.ท. (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) ได้บุกเบิกละครประเภท Soap opera หรือ ละครที่เผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์ เป็นละครที่เน้นเรื่องของอารมณ์ การบีบคั้นความรู้สึกเป็นอย่างมาก (melodrama) เรื่องแรกคือ “หนีชีวิต” ของอาจินต์ ปัญจพงศ์ โดยมีอาคม มกรานนท์ เป็นพระเอก และเย็นจิต สัมมาพันธ์เป็นนางเอก ส่วนละครวิทยุประเภทนี้ที่มีชื่อเสียงมากเป็นของคณะกมลพิสมัย เริ่มด้วยเรื่อง “น้ำตาลไร้ค่า” และติดตามมาอีกหลายเรื่อง

ในยุคนี้ได้เกิดคณะละครวิทยุขึ้นอีกมากมาย คณะที่เคยแสดงแต่ละครั้งสั้น ๆ ก็หันมาแสดงเรื่องยาวกันมากขึ้น คณะที่มีชื่อเสียงที่สุดคือ “คณะแก้วฟ้า” ซึ่งมีคู่พระคู่นางที่เรียกกันว่าเป็นขวัญใจแม่ค้าได้แก้วเขียว นิสิกานนท์ และ จีรภา ปัญจศีล จนได้รับพระราชทานรางวัล “ดาราทอง” จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

6. เพลงไทยสากล

กำเนิดเพลงไทยสากลนั้น ได้มีวิวัฒนาการมาจากเพลงในละครเพลงและเพลงประกอบภาพยนตร์ ได้มีการขยายตัวของวงดนตรีไทยสากลในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งทำให้การสร้างภาพยนตร์ต้องหยุดชะงักลง โดยจัดเป็นยุคของวงดนตรี 4 วง คือ

- 1) วงดนตรีดุริยโยธิน โดยจำปา เล่มสำราญ เป็นหัวหน้าวง
- 2) วงดนตรีกรมโฆษณาการ โดยมีเอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้าวง
- 3) วงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ โดยมีนารถ ถาวรบุตร เป็นหัวหน้าวง
- 4) วงดนตรีแชมเบอร์มิวสิก โดยมีล้วน ควันธรรม เป็นหัวหน้าวง

อย่างไรก็ตามบทเพลงในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงรับใช้นโยบายของจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม เช่น เพลงกัวยเดี่ยว ของนารถ ถาวรบุตร เพื่อส่งเสริมให้ข้าราชการรับประทานกัวยเดี่ยว เพลงสวมหมวก ของเอื้อ สุนทรสนาน เป็นการรณรงค์ให้ประชาชนสวมหมวก เป็นต้น ซึ่งเพลงของโฆษณาการเป็นเพลงที่รับใช้นโยบายของรัฐบาลโดยตรง

ในช่วงปี พ.ศ. 2485-2488 ที่รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ได้ส่งเสริมให้มีการร้องขึ้นนั้น กรมโฆษณาการได้แต่งเพลงร้องไว้เป็นจำนวนมาก เช่น เพลงงามแสงเดือน เพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ เพลงใกล้เข้าไปอีกนิด เพลงรำมาสีมารำ เพลงหญิงไทยใจงาม เพลงดอกไม้ของชาติ ฯลฯ

ภายหลังจากที่สงครามโลกสงบลงแล้วในปี พ.ศ. 2488 วงดนตรีต่าง ๆ ก็เริ่มเสื่อมสลายไปหมด คงเหลือแต่วงดนตรีของกรมโฆษณาการหรือ “วงสุนทราภรณ์” เพียงวงเดียวเท่านั้นที่ยังคง

ได้รับความนิยม เนื่องจากเพลงของวงสุนทราภรณ์ส่วนใหญ่มีความไพเราะตามหลักวิชาการดนตรี และมีนักร้องนักดนตรีที่มีความสามารถหลายคน

นอกจากนี้ ในช่วงที่สงครามโลกสงบ ฝ่ายสัมพันธมิตรได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และเป็นเหตุให้เกิดบาร์เปียร์และเปียร์ฮอลล์ขึ้นหลายแห่งด้วยกัน ในช่วงนี้ นักร้องนักดนตรีส่วนใหญ่นิยมเล่นดนตรีสากลตามสถานเริงรมย์เหล่านั้น

ในปี พ.ศ. 2491 กรมโฆษณาการได้ตั้งคณะโฆษณาสารขึ้นเพื่อแสดงละครวิทยุ ประกอบดนตรีสากล โดยมีสมพงษ์ ทิพยกะลิน เป็นหัวหน้าวงดนตรี และผู้ร่วมงานคือ วินัย จุลละบุษปะ, เลิศ ประสมทรัพย์, ขวดี ช่างวิทย์, ศรีสุดา รัชตะววรรณ, วรนุช อารีย์ เป็นต้น ซึ่งสมพงษ์ ทิพยกะลิน ได้ประพันธ์เพลงของคณะโฆษณาสารไว้หลายเพลงด้วยกัน เช่น เพลงคอยนาง กลิ่นแก้มนาง สาวเล่นธาว สร้อยฟ้า เพลงมาร์ชชาวไทย เป็นต้น

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2495 เป็นช่วงที่ละครเวทีเริ่มซบเซาลง และละครวิทยุได้รับความนิยมน้อยลงแพร่หลาย ส่วนเพลงไทยสากลของสุนทราภรณ์ยังได้รับความนิยมอยู่ โดยเฉพาะเพลงลีลาศ โดยมีนักร้องที่มีชื่อเสียงของวงในยุคนั้น ได้แก่ เพ็ญศรี พุ่มชูศรี, ศรีสุดา รัชตะววรรณ, วรนุช อารีย์, ขวดี ช่างวิทย์, รวงทอง ทองลั่นทม, สวลี ผกาพันธุ์ เป็นต้น

ต่อมาใน พ.ศ. 2498 กรมประชาสัมพันธ์ได้เปิดสถานีวิทยุโทรทัศน์เผยแพร่ภาพขาวดำ ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหมขึ้น โดยวงดนตรีกรมประชาสัมพันธ์เป็นวงแรกที่บรรเลงเปิดสถานีแห่งนี้ ดังนั้นจึงทำให้ชื่อเสียงของวงดนตรีสุนทราภรณ์โด่งดังมากขึ้น

7. ละครโทรทัศน์

หลังจากหมดยุคของละครเพลง ในปี พ.ศ. 2498 ได้มีสถานีโทรทัศน์ขึ้นเป็นแห่งแรกจากการรวมหุ้นของกรมประชาสัมพันธ์ กองทัพบก กองทัพอากาศ กองทัพเรือ กรมตำรวจ สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล กรมโรงงานอุตสาหกรรม (โรงงานสุราบางยี่ขัน) โรงงานยาสูบและโรงงานน้ำตาลไทยภายใต้แนวความคิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เล็งเห็นความสำคัญของการใช้โทรทัศน์เป็นเครื่องมือด้านการประชาสัมพันธ์และการบันเทิง ทำให้บริษัทไทยโทรทัศน์หรือสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมขึ้น ได้มีการออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2498

หลังจากออกอากาศได้ 3 เดือน ในวันที่ 13 กันยายนปีเดียวกันนี้ก็จะมีละครโทรทัศน์ออกอากาศเป็นเรื่องแรกคือเรื่อง “เสภาขุนช้างขุนแผน” ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างและเข้าห้องนางแก้วกิริยา โดยครูเหนียว ดุริยพันธ์เป็นผู้จัดละครและขับร้องเอง ในเดือนต่อมาก็มีละครเสภาตลกคณะดุริยพันธ์ตอนขุนแผนเข้าห้องนางวันทอง การแสดงโขนล้อตอนถวายถึง จัดโดย อติศักดิ์ เสวตนันท์ ฯลฯ ซึ่งละครเหล่านี้ได้แพร่ภาพเป็นตอนสั้น ๆ ประมาณ 30-40 นาที

นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดสดละครนอกห้องส่งเป็นครั้งแรกคือ ละครพูดเรื่อง อานุกาภาพแห่งการเสียดสีของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการแสดงที่เวทีหอประชุมวัฒนธรรมเดิม สนามเสือป่า ต่อจากนั้นก็มีการแสดงทางโทรทัศน์คือเรื่อง “โพงพาง” ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 จัดแสดงขึ้นในวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2498 โดยพระยารามราชภพเป็นผู้ควบคุมการแสดง นับว่าเป็นละครพูดที่ได้รับความนิยมมากหลังจากนั้นทางสถานีก็ได้จัดแสดงละครพูดพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 ขึ้นอีกอย่างต่อเนื่องและได้เปลี่ยนนักแสดงจากนักแสดงละครพูดเดิมเป็นเจ้าหน้าที่สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 เป็นตัวชูโรง

“ส่วนละครพูดที่แต่งขึ้นใหม่สำหรับแสดงเป็นละครโทรทัศน์เรื่องแรกคือเรื่อง “สุรียานี ไม่ยอมแต่งงาน” ของนายจำเริญ (ประหยัด ศ. นาคะนาท) ออกอากาศเมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2499 นับว่าเป็นละครโทรทัศน์เรื่องแรกของไทย

เมื่อทางสถานีได้เสนอละครโทรทัศน์ออกอากาศ ปรากฏว่าเป็นที่นิยมของคนไทยมาก หลังจากนั้นจึงมีละครโทรทัศน์แสดงเป็นประจำ และออกอากาศบ่อยครั้งขึ้นด้วยความเต็มใจของหลายฝ่ายได้แก่ สถานี ผู้ชม และผู้อุปถัมภ์รายการ ประกอบกับคณะละครเพลงและละครเวทีนักแสดงเหล่านี้ ได้ละทิ้งวงการละครไปสู่วงการภาพยนตร์หรือไปประกอบอาชีพอื่นเป็นเวลาหลายปีก็ได้มีโอกาสกลับมาสู่วงการละครอีกครั้งหนึ่งโดยมาจัดทำละครและแสดงละคร ทำให้มีละครประเภทต่าง ๆ ออกอากาศมากขึ้นเป็นความนิยมและความบันเทิงอย่างใหม่สำหรับคนไทย (อรวรรณ ศุขะวาที, 2533, น. 85)

ละครโทรทัศน์ในยุคเริ่มต้นได้ดัดแปลงลีลาการเล่นจากละครเวทีมาเป็นละครโทรทัศน์ ซึ่งแสดงกันสด ๆ และออกอากาศได้ทันที เพราะในยุคนั้นยังไม่มีการผลิตด้วยระบบวิดีโอที่บันทึกภาพและเสียงได้พร้อม ๆ กันดังที่ใช้กันในปัจจุบัน นอกจากนี้นักแสดงจะไม่สามารถท่องจำบทได้ทั้งหมดจึงต้องมีคนบอกบทตัวละครขณะแสดงด้วย โดย “ละครโทรทัศน์ในรอบปีแรกมีเพียง 6 เรื่อง” (อรวรรณ ศุขะวาที, 2533, น. 86) ดังนี้

- 1) เรื่องสุรียานีไม่ยอมแต่งงานของนายจำเริญ นำแสดงโดยนวลลออ ทองเนื้อดี, สุดา จตุรัส, ร้อยโทตรีโชติ สโมสรและหม่อมราชวงศ์ถนัดศรี สวัสดิวัตน์ จัดโดย พจนีย์ ไปรุ่งมณี กำกับการแสดงโดยพิชัย วาสนาส่ง
- 2) เรื่องกระสุนพิฆาต ของวิม อธิธิกุล แสดงโดยคณะโรงงานยาสูบ
- 3) เรื่องดึกเสียแล้วของอุษณา เพ็ญธรรม นำแสดงโดย เย็นจิตต์ สัมมาพันธ์, สะอาด เปี่ยมพงษ์สานต์ และอดิศักดิ์ เศวตนันท์ ซึ่งเป็นละครเรื่องแรกที่สะอาดเป็นพระเอก
- 4) เรื่องน้ำสาบานของวิม อธิธิกุล แสดงโดยคณะโรงงานยาสูบ

5) เรื่องศัตรูลับของสลยาของวิม อิทธิกุล แสดงโดย ดาเรศวร์ ศาตะจันทร์, สะอาด เปี่ยมพงษ์สานต์

6) เรื่องง่ายนิตเดี่ยวของ ส. (สมหวัง) อินทรสุขศรี แสดงโดย จรูญ สีนุเคราะห์รัฐ, นรินารถ ข้าของยุทธ

นอกจากนี้ยังมีการแสดงละครผ่านโทรทัศน์โดยกรมศิลปากร ใช้เวลาครั้งละครประมาณ 2 ชั่วโมงแสดงเดือนละครครั้งเป็นเวลา 20 ปีเต็มคือตั้งแต่พ.ศ. 2498-2518 ภายหลังจากย้ายไปแสดงที่ ท.ท.บ. ช่อง 5 และยังมีละครรูปแบบจิวไทยเรื่องสามก๊ก พระนิพนธ์ของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เป็นเรื่องที่อารีย์ นักดนตรี นางเอกชื่อดังในอดีตแสดงละครโทรทัศน์เป็นเรื่องแรกในชีวิตโดยรับบทเป็นเตียวเสี้ยนนางเอกของเรื่อง ซึ่งมีทั้งบทพูด บทร้องและรำแบบจีน ออกอากาศในเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2499 จึงเห็นได้ว่าในรอบปีแรกละครที่นำมาแสดงมีทั้งละครที่ไม่ใช่ละครโทรทัศน์โดยตรงและละครโทรทัศน์ที่เกิดขึ้นใหม่

ต่อมาในรอบปีที่ 2 คือปี พ.ศ. 2499-2500 การจัดละครโทรทัศน์ได้เพิ่มมากขึ้นโดยเป็นละครสั้นจบในตอน เนื้อหาจะไม่นิยมนำมาจากหนังสือ จะสร้างโครงเรื่อง (plot) ขึ้นเอง และเริ่มมีละครสั้นประเภทชวนหัวแสดงเป็นประจำทุกสัปดาห์ของคณะล้อต๊อก แสดงออกอากาศได้ 3 เดือนแล้วได้มีคณะละครชวนหัวอื่น ๆ แสดงอยู่อย่างต่อเนื่อง และละครเพลงก็เป็นที่นิยมจัดเป็นละครโทรทัศน์กันมาก ส่งผลให้เกิดผู้เขียนบทละครโทรทัศน์เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีการนำนวนิยายที่เป็นที่นิยมของผู้่านมาทำเป็นละครบ้าง เช่น เรื่องล่องไพรของพนมเทียน แสดง 3-4 ตอนจบ เป็นต้น

ประวัติมหรสพหุญิงในยุคสื่อพัฒนา (พ.ศ. 2501-2520)

1. ภาพยนตร์

เมื่อภาพยนตร์ไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องการขยายการตลาดก็แผ่กว้างตามไปด้วย ดังที่โดม สุขวงศ์ (2533, น. 41-42) ได้กล่าวไว้ว่า

เกิดการแบ่งตลาดการจัดจำหน่ายภาพยนตร์ออกเป็นสายตามภูมิภาค คือสายเหนือ สายอีสาน สายใต้ และสายแปดจังหวัดรอบพระนคร เกิดระบบทุนโฆษณาแข่งขันกันตั้งแต่การประโคมข่าวทางสื่อมวลชนก่อนการถ่ายทำ การทำใบปิดโฆษณาขนาดมหึมาติดตั้งริมถนน การโฆษณาทางวิทยุและโทรทัศน์ ตลอดจนจนถึงการจัดรายการพิเศษบนเวทีโรงภาพยนตร์ในรอบปฐมทัศน์

วิธีการถ่ายทำและวิธีการนำเสนอเรื่องก็ได้รับการสังสมจนกลายเป็นระบบสูตรสำเร็จ เช่น ภาพยนตร์ไทยเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรจะต้องมีเนื้อหาผสมรวมทุกรสชาติ คือมีทั้งชีวิตต่อสู้อิศกเศร้ากินใจ ลึกลับตื่นเต้น ชกต่อยโลดโผน ยั่วชวนทางเพศ รักหวานชื่นใจ ตลกคะนอง และ

ทุกเรื่องจะต้องจบอย่างลงเอยด้วยดีมีสุข. . . ระบบอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2505 เป็นต้นมา จนถึงปี 2513 คือ ระบบผูกขาดคู่พระและนาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักแสดงคู่พระและนางที่มีบทบาทสำคัญที่สุดคือมิตร ชัยบัญชา และ เพชรา เชาวราษฎร์ ระบบนี้เกิดขึ้นจากความรักความนิยมชื่นชมที่ผู้ชมภาพยนตร์ไทยทั่วประเทศมีต่อนักแสดงคู่นี้ จนผู้สร้างภาพยนตร์ไม่คิดและไม่กล้าที่จะสร้างนักแสดงหน้าใหม่ขึ้นมาเป็นพระเอกนางเอก ปรากฏว่าในจำนวนภาพยนตร์ไทยที่สร้างกันเฉลี่ยปีละราว 70-80 เรื่องจะมีภาพยนตร์ที่มิตร ชัยบัญชาและเพชรา เชาวราษฎร์แสดงนำคู่กันเกือบครึ่งหนึ่ง

ส่วนนักแสดงภาพยนตร์ระดับพระเอกนางเอกคนอื่น ๆ ที่มีบทบาทอยู่ในยุคนี้ด้วย ได้แก่ ลือชัย นฤนาท, อุดลย์ ดุลยรัตน์, ชนะ ศรีอุบล, ไชยา สุริยัน, สมบัติ เมทะนี, พิศมัย วิไลศักดิ์, ภาวนา ชนะจิต, มยุรา เศวตศิลา, นัยนา ชีวานันท์ เป็นต้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 นับเป็นปีสำคัญของภาพยนตร์ไทยคือ มีภาพยนตร์ที่ทำรายได้สูงเป็นประวัติการณ์คือเรื่อง “มนต์รักลูกทุ่ง” ของรุ่งสุริยาภาพยนตร์ นำแสดงโดยมิตร ชัยบัญชา และเพชรา เชาวราษฎร์ กำกับการแสดงโดย รังสี ทัศนพยัคฆ์ เป็นผลงานสร้างภาพยนตร์ 16 มิลลิเมตร ภาพยนตร์เรื่องนี้ นอกจากจะมีพระนางคู่ขวัญอดนิยมาแล้วยังได้รวมเอาสุดยอดเพลงลูกทุ่งยอดนิยมนำมาใช้แสดงประกอบอีกด้วย และมีภาพยนตร์อีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับความสำเร็จรองลงมาคือเรื่อง “โทน” โดยผู้กำกับหน้าใหม่เปี้ยก โปสเตอร์ ของสุวรรณฟิล์มที่ขึ้นว่าเป็นภาพยนตร์ที่มีคุณภาพทางการถ่ายทำที่สี่เสียงสดีสตระการตา

ในปีเดียวกันนี้ได้มีเหตุการณ์ไม่คาดฝันเกิดขึ้นคือการเสียชีวิตของพระเอกอดนิยมนมิตร ชัยบัญชา ซึ่งหล่นลงมาจากการห้อยโหนบันไดเชือกเฮลิคอปเตอร์ขณะเข้าฉากถ่ายทำเรื่อง “อินทรีทอง” ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในวงการภาพยนตร์ไทย เพราะ มิตร ชัยบัญชา ได้กลายเป็นเงื่อนไขสุดท้ายที่ทำให้การสร้างภาพยนตร์ไทย 16 มิลลิเมตรแบบพากย์ที่รุ่งเรืองมากว่า 20 ปีต้องสิ้นสุดลง เนื่องจากภาพยนตร์ 16 มิลลิเมตรส่วนใหญ่ที่สร้างค้างอยู่ได้ให้มิตร ชัยบัญชา แสดงเป็นพระเอก ภาพยนตร์เหล่านี้จึงต้องเลิกสร้างไปโดยปริยาย หลังจากนั้นผู้สร้างภาพยนตร์ค่อย ๆ หันไปสร้างภาพยนตร์ไทยมาตรฐาน 35 มิลลิเมตรเสียงในฟิล์มแทน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ก็ไม่มีใครสร้างภาพยนตร์ 16 มิลลิเมตรอีกเลย

เมื่อเทคนิคการสร้างภาพยนตร์ได้รวมเป็นสายเดียวกันแล้วก็ยังคงมีความแตกต่างทางความคิดของผู้สร้างภาพยนตร์โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 ใช้ดาราคู่ขวัญเป็นตัวชูโรงแบบความคิดเดิม ได้ปั้นดารารุ่นขึ้นมาแทน มิตร ชัยบัญชา คือ สมบัติ เมทะนี และมีนางเอก คือ พิศมัย วิไลศักดิ์ กับ อรัญญา นามวงศ์ แทน เพชรา

เขาวราษณ์ และอีกไม่กี่ปีต่อมาเกิดคู่ขวัญคู่ใหม่คือ สรพงษ์ ชาตรี กับ จารุณี สุขสวัสดิ์ มาเป็นสูตรสำเร็จแทนอีกกระยะหนึ่ง

กลุ่มที่ 2 ผู้สร้างมีแนวคิดแบบหัวก้าวหน้าที่จะยกระดับคุณค่าทางศิลปะภาพยนตร์ไทย ด้วยการเสนอสิ่งใหม่ ๆ เข้าสู่วงการ เป๊ยก โปสเตอร์เป็นผู้นำในกลุ่มนี้ ได้สร้างภาพยนตร์เรื่อง “ดวง” (2514) และ “ซู้” (2515) โดยเฉพาะเรื่องหลังนี้รับการยกย่องจากนักวิจารณ์ว่ามีความก้าวหน้าในการสร้างสรรค์ภาพยนตร์ หลังจากนั้นก็มีผู้สร้างภาพยนตร์แนวนี้ตามเช่น “ตลาดพรหมจารี” (2516) ของ สักกะ จารุจินดา “เขาชื่อกานต์” (2516) ของ ม.จ. ชาตรีเฉลิม ยุคล เป็นต้น

ปรากฏการณ์ใหม่อีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในวงการภาพยนตร์ไทยคือบริษัทซึ่งทำธุรกิจจำหน่ายภาพยนตร์ได้ก้าวมาเป็นผู้จัดสร้างภาพยนตร์ด้วยตนเอง ระยะแรกมีอยู่ 3 บริษัทด้วยกัน คือ บริษัทไฟว์สตาร์ บริษัทสหมงคลฟิล์ม และบริษัทเอเพ็กซ์โปรดักชั่น จัดได้ว่าเป็นการประกอบกิจการภาพยนตร์ที่ผูกขาดครบวงจร และบริษัทภาพยนตร์เหล่านี้ต่างพากันแข่งขันกันดึงผู้สร้างผู้กำกับการแสดง ตลอดจนนักแสดงที่มีชื่อเสียงเข้าสู่สังกัดของตน ส่งผลให้ตั้งแต่ปี 2516 เป็นต้นไป คนรุ่นใหม่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยได้เข้ามาทำหน้าที่ต่าง ๆ แทบทุกตำแหน่งรวมถึงผู้กำกับการแสดง เช่น ยุทธนา มุกดาสนิท, ปกรณ์ พรหมวิทักษ์ (ศุภักษร), วีระประวัติ วงศ์พัทพันธ์, เพิ่มพล เชนอรุณ เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2520 ซึ่งเป็นรัฐบาลสมัยนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร มีนโยบายในการสนับสนุนภาพยนตร์ไทยด้วยการออกมาตรการขึ้นอัตราภาษีศุลกากรการนำเข้าภาพยนตร์จากต่างประเทศ ส่งผลให้การนำเข้าภาพยนตร์จากต่างประเทศลดลงอย่างรวดเร็ว ภาพยนตร์ไทยจึงเฟื่องฟูขึ้นอีกครั้ง

2. ละครวิทยุ

ในปี พ.ศ. 2501 ได้มีการจัดประกวดละครวิทยุครั้งแรกขึ้นที่ทางสถานีวิทยุ ปตอ. โดยคณะกรรมการได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดครั้งนี้จากละครวิทยุเรื่อง “สิ่งที่ได้จากสมรภูมิ” ส่งผลให้คณะกรรมการได้รับการยอมรับจากแฟนละครวิทยุทั่วประเทศ ซึ่งยึดแนวการนำเสนอเป็นละครชีวิตประจำวัน

ละครที่ได้รับความนิยมอย่างมากของคณะกรรมการนั้นคือเรื่อง “หญิงก็มีหัวใจ” จนถึงกับนำไปสร้างเป็นละครโทรทัศน์ ออกอากาศทาง ททบ. ช่อง 7 (ขาวดำ) หรือททบ. 5 ในปัจจุบัน

เมื่อเทคโนโลยีการติดต่อและการบันทึกเสียงเข้ามาแพร่หลายในวงการวิทยุเมืองไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2503 การผลิตละครวิทยุจึงได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ในการพัฒนาเสียงพูด

เสียงดนตรี และเสียงประกอบให้สมจริงและเข้าถึงจินตนาการของผู้ฟังมากขึ้น โดยเฉพาะละครประเภทผีจะสามารถดึงดูดผู้ฟังให้อยู่กับหน้าปัดวิทยุได้เป็นอย่างดี เรื่องที่มีชื่อเสียง เช่น ตุ๊กแกผี นางแมงผี ผีพยาบาล สุรียร์รัตน์ล่องหน ปอบผีฟ้า สุสานคนเป็น เป็นต้น

ในยุคนี้จัดเป็นยุคเฟื่องฟูของละครวิทยุ ได้เกิดคณะละครวิทยุขึ้นมาหลายคณะ เช่น คณะเสนีย์ บุษปะเกษ คณะแก้วฟ้า คณะนฤนารถ คณะ๒๑๓ คณะนิลลิกานนท์ คณะเสียงใสไทยทีวี คณะเกศทิพย์ เป็นต้น โดยเรื่องราวของละครมักจะนำมาจากนวนิยายบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะประพันธ์ขึ้นเอง และมีหลายเรื่องที่มีผู้ซื้อเพื่อนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์และละครโทรทัศน์

นอกจากนี้ คณะกันตนาได้ตั้งคณะใหม่ชื่อ “คณะรวมดารา” โดยนำดารานักแสดงจากภาพยนตร์และโทรทัศน์ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นมาแสดงละครวิทยุด้วย นับว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในขณะนั้น และได้รับความนิยม

ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 ได้มีคำสั่งจากรัฐบาลห้ามโฆษณาทางวิทยุทุกแห่ง ให้เหลือเพียงสถานีวิทยุ ท.ท.ท. หรือ อ.ส.ม.ท. ในปัจจุบันที่ยังโฆษณาได้ แต่ต้องอยู่ในความควบคุมและการตรวจสอบการโฆษณาและรายการต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ความเฟื่องฟูของละครวิทยุจึงดับวูบลง

ถึงแม้ว่ากฎระเบียบการโฆษณาได้ผ่อนปรนให้กลับคืนมาได้ในช่วงยุคทุนนิยมกับโลกาภิวัตน์ แต่ยุคเฟื่องฟูของละครวิทยุก็ไม่สามารถกลับคืนมาได้ดังเดิม เนื่องจากละครโทรทัศน์เป็นที่นิยมมากกว่าตามความเจริญทางเทคโนโลยีของสื่อโทรทัศน์ในวงการสื่อสารมวลชน

3. เพลงลูกกรุงและเพลงสตริง

เพลงไทยสากลประเภทเพลงลูกกรุงแนวเดิม อย่างของวงดนตรีสุนทราภรณ์ หรือ เพลงของสุเทพ วงศ์กำแหง สวลี ผกาพันธุ์ ธานินทร์ อินทรเทพ ชรินทร์ นันทนาคร นั้นก็ยังคงได้รับความนิยมมาโดยตลอด จนกระทั่ง เอื้อ สุนทรสนาน ได้เกษียณราชการในปี พ.ศ. 2515 วงดนตรีสุนทราภรณ์จึงเริ่มเสื่อมความนิยมลง นักร้องเพลงลูกกรุงในช่วงนี้จึงนิยมร้องเพลงอัดแผ่นเสียงควบคู่ไปกับการเป็นนักร้องตามไนท์คลับและบาร์ต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามในช่วงหลังปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ได้มีวงดนตรีจากตะวันตกเข้ามาแพร่หลายในไทย เช่น วง The Beatle วง The Shadow และศิลปินเดี่ยวชื่อดังอย่าง Elvis Presley หรือ Cliff Richard

โดยเฉพาะวง The Shadow จัดเป็นวงที่มีบทบาทสำคัญต่อนักร้องและนักดนตรีไทยเป็นอย่างมาก จนถึงกับมีการนำเอาคำว่า Shadow มาใช้เรียกชื่อประเภทวงดนตรีที่เล่นเพลงสากลในลักษณะที่มีกีตาร์ 3 ตัว กับกลอง 1 ชุด เช่น วงดนตรีกีตาร์บลู ชาร์มมิงบอยส์ ซิลเวอร์แซนด์ เป็นต้น ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่วัยรุ่นเป็นอย่างมาก

ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ. 2512 สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาตั้งฐานทัพในไทยนั้นได้มีส่วนทำให้อิทธิพลของเพลงตะวันตกเข้ามามีบทบาทต่อวงการเพลงไทยสากล โดยเฉพาะวงดนตรีประเภท “สตริงคอมโบ” วงดนตรีที่เล่นเพลงสากลในสมัยนั้น ได้แก่ วงจอยท์ รีแอ็คชั่น หรือ ดิอิมพอสซิเบิล รอยัลสไปรท์ ฯลฯ โดยเฉพาะวงดิอิมพอสซิเบิลได้รับรางวัลชนะเลิศ 3 ครั้งติดต่อกัน นับเป็นวงดนตรีประเภทสตริงคอมโบของไทยวงแรกที่สามารถสร้างความรู้สึกเป็นสากล และเป็นวงแรกที่บุกเบิกให้วัยรุ่นไทยหันมาฟังเพลงแนวใหม่ สมาชิกในวงประกอบด้วย เศรษฐา ศิระฉายา, วินัย พันธุรักษ์, อนุสรณ์ พัฒนกุล, สิทธิพร อมรพันธุ์ และแดนพิชัย ธรรมเนียม

หลังจากนั้นได้มีวงสตริงคอมโบเกิดขึ้นใหม่อีกหลายวง ที่มีชื่อเสียง เช่น วงแฟนตาซี วงชาติรี วงแกรนด์เอ็กซ์ ฯลฯ

ต่อมาหลังจากเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ส่งผลให้เพลงที่เรียกว่าเพลง “เพื่อชีวิต” ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับชีวิตที่ได้รับการกดขี่ไม่มีสิทธิเสรีภาพ ไม่ได้รับความเป็นธรรม จึงได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างมาก โดยเฉพาะในหมู่นักศึกษาและกรรมกรทั่วไป โดยวงคาราวาน ซึ่งนำโดยสุรชัย จันทิมาธร ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการเรียกร้องความเป็นธรรม

แต่ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 สมาชิกวงคาราวานต้องมุ่งหน้าเข้าสู่ป่าพร้อมกับเหล่านักศึกษา ทำให้บทบาทของวงคาราวานค่อย ๆ เลื่อนหายไปจากวงการเพลง

หลังจากนั้นได้เกิดวงดนตรีเพื่อชีวิตตามมาอีกมากมาย เช่น วงโฮป คาราบาว คนด่านเกวียน นิรนาม เป็นต้น

4. ละครโทรทัศน์

ในปี พ.ศ. 2502 ละครโทรทัศน์ของไทยทีวีสีช่อง 4 มีผู้นิยมชมกันมาก คณะละครก็มีมากขึ้นตามลำดับ ขณะนั้นได้เกิดโทรทัศน์ช่องใหม่เข้ามาคือท.ท.บ. ช่อง 7 (พ.ศ. 2500) ได้บุกละครโทรทัศน์ขึ้น โดยใช้เนื้อเรื่องที่เคยใช้แสดงเป็นละครเวที ภาพยนตร์และเนื้อเรื่องแต่งใหม่อีกจำนวนมาก หลังจากนั้นละครโทรทัศน์ก็เฟื่องฟูขึ้นทั้งสองสถานี แข่งขันกันผลิตละครออกอากาศ

ต่อมาใน พ.ศ. 2504 ไทยทีวีช่อง 4 เริ่มใช้เทปโทรทัศน์ (video tape) ในการอัดละคร ซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ทุกฝ่าย โดยเฉพาะในการแสดงจะสามารถถ่ายทำได้ดีที่สุดจนกว่าจะเป็นที่พอใจได้เพราะมีการหยุดแสดง (cut) และเมื่อมีการผิดพลาดก็จะถ่ายใหม่อีกได้ (take) โดยลบเทปแล้วถ่ายใหม่ นอกจากนี้เทปโทรทัศน์สามารถยกกล้องถ่ายทำนอกสถานที่ได้เพื่อให้ได้บรรยากาศจริงตามท้องเรื่องแทนที่การใช้ฉากเลียนแบบบรรยากาศจริงในห้องส่ง และการตัดต่อก็จะแนบเนียนขึ้นด้วย ละครเรื่องแรกที่ใช้การอัดเทปไว้ล่วงหน้าโดยไม่ใช้การแสดงสดคือเรื่อง

สามดาบชามูไร ของวิม อิทธิกุล และละครโทรทัศน์ก็เฟื่องฟูขึ้นตามลำดับ มีคณะละครเกิดขึ้นหลายสิบคณะ

ประมาณปี พ.ศ. 2511-2518 กิจการโทรทัศน์เริ่มเสื่อมไปช่วงหนึ่ง เนื่องจากประเทศไทยยังใช้เทคนิคนี้ไม่ได้ดีเท่าที่ควร ประกอบกับมีภาพยนตร์เรื่องยาวทั้งของไทยและต่างประเทศเข้ามามีบทบาทมากขึ้น

แต่กลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้งในปี พ.ศ. 2519 เมื่อละครโทรทัศน์ได้พัฒนาเทคนิคดังกล่าวให้ดีขึ้น และสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 4 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 ด้วยเหตุผลการเปลี่ยนแปลงระบอบออกอากาศที่เปลี่ยนมาใช้ระบบภาพสีและเปลี่ยนช่องสัญญาณมาออกอากาศทางคลื่นความถี่ช่อง 9 จนในที่สุดคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520 ให้อยกเลิกบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัดและจัดตั้งองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) ขึ้นดำเนินการแทน (ชยันต์ สันติวาสะ, 2546, น. 20) และมีการจัดละครโทรทัศน์มากกว่าช่องอื่น ๆ คือ มีการจัดละครเรื่องยาวแสดงติดต่อกันตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์แบบ T.V. serial หรือ Soap operas แต่การอัดเทปของละครช่องนี้ยังเป็นแบบเดิม ๆ อยู่ยังไม่ใช้เทคนิคมากนัก โดยเริ่มด้วยเรื่องพลนิกร กิมหงวน ของ ป. อินทปาลิต แต่เรื่องที่มีชื่อเสียงมากได้แก่ ทัดดาวบุษยา รักประกาศิตและสกาเวือน

ในขณะที่ช่อง 3 สี (พ.ศ. 2513) ก็ได้จัดทำขึ้นเช่นกันโดย ภัทราวดี ศรีไตรรัตน์เป็นผู้จัดและได้รับความนิยมไม่แพ้ช่อง 9 และยังมีการใช้เทคนิคดีกว่าช่อง 9 อีกด้วย ซึ่งละครประเภท Soap operas หรือที่เรียกกันว่า “ละครน้ำเน่า” แต่เป็นละครตลาดที่คนดูชอบ ก็มีมากขึ้นตามลำดับ

5. เพลงลูกทุ่ง

เพลงลูกทุ่ง คือเพลงไทยสากลประเภทหนึ่งที่มีลักษณะสัมพันธ์กับท้องถิ่นพื้นบ้าน ได้พัฒนาการเกิดขึ้นในสังคมเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในระยะแรกช่วง พ.ศ. 2498-2499 เรียกว่า เพลงชีวิตหรือเพลงตลาด

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2500 เพลงชีวิตหรือเพลงตลาดได้พัฒนาเป็นรูปแบบที่สัมพันธ์กับเพลงพื้นบ้านมาปรับปรุงเป็นรูปแบบเพลงไทยสากล สอดแทรกคำร้อง การใช้ภาษาของท้องถิ่นบอกเล่าเรื่องราวชีวิตของชาวชนบทในแง่มุมต่าง ๆ และได้กลายเป็นเอกลักษณ์ใหม่เฉพาะตัวของแนวเพลงนี้

ในปี พ.ศ. 2507 ได้มีรายการชื่อ “เพลงลูกทุ่ง” ออกอากาศทางช่อง 4 และได้รับความนิยมจากคนดูมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงเรียกเพลงชีวิตหรือเพลงตลาดว่าเพลงลูกทุ่งมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่ง

เพลงลูกทุ่งนี้ได้เข้ามาแทนที่เพลงพื้นบ้านต่าง ๆ และเพลงที่ดังที่สุดในช่วงนี้คือ “เพลงผู้ใหญ่ลี” ผู้แต่งคือ พิพัฒน์ บริบูรณ์ ส่วนผู้ขับร้องคือ ศักดิ์ศรี ศรีอักษร

บุคคลสำคัญของวงการในช่วงนี้คือ สุรพล สมบัติเจริญ เป็นทั้งนักร้องและนักแต่งเพลง อีกทั้งยังมีวงดนตรีเป็นของตนเอง โดยมีสมาชิกถึง 50 คน ออกเดินสายทำการแสดงไปทั่วประเทศ และเป็นวงที่โดดเด่นกว่าวงอื่น ตรงที่จัดให้มีการแสดงละครประกอบเพลงขึ้น ซึ่งได้รับความสนใจจากคนดูเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ การเดินสายไปแสดงตามต่างจังหวัด ทำให้บทเพลงลูกทุ่งเผยแพร่สู่ชนบท และเป็นที่ยอมรับของชาวชนบทมากขึ้น และยังมีการจัดรายการเพลงลูกทุ่งทางวิทยุ โดยชาวชนบทที่ไม่มีโทรทัศน์ดูก็สามารถเปิดทรานซิสเตอร์ฟังเพลงลูกทุ่งได้ นักจัดรายการเองบางคนก็เป็นเจ้าของวงดนตรีที่ออกเดินสายด้วย ที่มีชื่อเสียงได้แก่ พยงค์ มุกดา, สุรพล สมบัติเจริญ

วงดนตรีของสุรพล สมบัติเจริญ ได้ชื่อว่าเป็นโรงเรียนใหญ่ที่ฝึกฝนผู้ที่จะขึ้นมาเป็นนักร้องลูกทุ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาวจากท้องไร่ท้องนา สุรพลได้จัดรายการประกวดนักร้องเพลงลูกทุ่งขึ้นเพื่อคัดเลือกนักร้อง และแต่งเพลงให้บรรดาลูกศิษย์ซึ่งมีลูกศิษย์มากมาย ที่มีชื่อเสียงได้แก่ ผ่องศรี วรนุช จากเพลง “ไหนว่าไม่ลืม”, เมืองมนต์ สมบัติเจริญ ที่แต่งเพลง “กลับเถิดเรียม”, กังวาลไพร ลูกเพชร ที่แต่งเพลง “รอยไถ” เป็นต้น

ต่อมาในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2511 สุรพล สมบัติเจริญ เสียชีวิตจากการถูกยิง หลังจากแสดงเสร็จที่วัดหนองปลาไหล สาเหตุของการถูกยิงสันนิษฐานว่ามาจากเรื่องชู้สาวและธุรกิจวงดนตรี โดยการตายของสุรพลครั้งนี้ทำให้กระแสความนิยมเพลงลูกทุ่งขึ้นสูงสุด และเพลง “16 ปี แห่งความหลัง” ซึ่งเป็นเพลงสุดท้ายที่แต่งของสุรพลเป็นเพลงที่โด่งดังอย่างมาก

เพลงลูกทุ่งจึงไม่ได้เป็นที่นิยมเพียงแค่ชาวชนบทอีกต่อไป เพราะคนกรุงเองก็หันมานิยมเพลงลูกทุ่งกันด้วย และเรื่องราวชีวิตของสุรพลได้ถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ในระหว่างปี พ.ศ. 2512-2513 เรื่อง “สุรพลลูกพ่อ” และเรื่อง “16 ปี แห่งความหลัง” ของรังสี ทัศนพยัคฆ์ ต่อมาก็มีการสร้างภาพยนตร์โดยใช้เพลงลูกทุ่งเป็นจุดขายที่สำคัญคือ เรื่อง “มนต์รักลูกทุ่ง” นำแสดงโดยมิตร ชัยบัญชา และเพชรรา เขาวราชฎ์ ดาราคู่ขวัญในสมัยนั้น ซึ่งฉายในโรงหนังโคลิเอี่ยมนานถึง 6 เดือน และทำรายได้ถึงหกล้านบาทซึ่งสูงสุดเป็นประวัติการณ์

ในระยะปี พ.ศ. 2513-2515 จัดเป็นระยะเฟื่องฟูของเพลงลูกทุ่งในภาพยนตร์ มีภาพยนตร์ไทยที่สร้างตามกันมาได้แก่ เรื่องแม่ศรีไพร โทณ ลานสาวกอด สองฝั่งโขง มนต์รักจากใจ มนต์รักแม่น้ำปิง อีสาน เป็นต้น โดยผู้มีชื่อเสียงในการแต่งเพลงประกอบภาพยนตร์อย่างมากคือ ไพบุลย์ บุตรขัน และเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างนักร้องหลายคนให้มีชื่อเสียงต่อจากยุคสุรพล

สมบัติเจริญ นักร้องที่ไพบุลย์แต่งเพลงให้หลายเพลงคือ รุ่งเพชร แหลมสิงห์ จากเพลง “ฝนเดือนหก” และเพลง “ขนมจิ้นน้ำยา” เป็นต้น

ในระยาะนี้ วงดนตรีลูกทุ่งได้เข้าสู่ระบบนายทุน ปรากฏว่ามีนักร้องลูกทุ่งรุ่นใหม่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และนักร้องลูกทุ่งที่มีชื่อเสียงแล้วก็ออกไปตั้งวงดนตรีของตน เช่น ชาย เมืองสิงห์ ตั้งวงหลังเขาประยุกต์ หรือวงจุฬาทิพย์, ไหวพจน์ เพชรสุพรรณ, เพลิน พรหมแดน, ชินกร ไกรลาส, ผ่องศรี วรนุช ฯลฯ ได้ตั้งวงเป็นชื่อของตนเอง

เมื่อการแข่งขันระหว่างวงดนตรีลูกทุ่งเกิดขึ้นอย่างมากมาย ทำให้แต่ละวงต้องคิดหาวิธีการดึงดูดคนดูด้วยการพัฒนานักเต้นประจำวงขึ้นมา หรือที่เรียกกันว่า “หางเครื่อง” ที่จะออกท่าเต้นอย่างพร้อมเพรียงกันและแต่งกายด้วยชุดที่หรูหรา ซึ่งต้องใช้ทุนอย่างมหาศาลเพื่อเรียกร้องความสนใจจากคนดู และการใช้หางเครื่องได้กลายเป็นธรรมเนียมของเพลงลูกทุ่งมาจนถึงปัจจุบัน

ยุคแสง สี เสียงของเพลงลูกทุ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณพ.ศ. 2516 คือวงดนตรีลูกทุ่งต้องมีความพร้อมทั้งแสง สี เสียง โดยมีนายทุน ซึ่งเป็นบุคคลนอกวงการเป็นผู้สนับสนุน เช่น วงดนตรีของสายัณห์ สัญญา ได้รับการสนับสนุนครั้งแรกจากน้อย อังกิ้นท์, วงดนตรียอดรัก สลักใจ ได้รับการสนับสนุนจาก เต็ดดวง ดอกรัก, วงดนตรีสุรชัย สมบัติเจริญ ได้รับการสนับสนุนจากประจวบ จำปาทอง เป็นต้น

ประวัติมหรสพหญิงในยุคทุนนิยมกับโลกาภิวัตร (พ.ศ. 2521-ปัจจุบัน)

1. ภาพยนตร์

ในช่วงปี พ.ศ. 2520 ได้เกิดบริษัทสร้างภาพยนตร์อีกสามรายได้แก่ บริษัทพูนทรัพย์ โปรดักชั่น บริษัทพีดีโปรดักชั่น และบริษัทโอเรียนเต็ลอาร์ต สำหรับผลงานที่จัดว่าดีเด่นและมีบทบาทสำคัญต่อวงการภาพยนตร์ไทยในระยาะนั้นได้แก่ “แผลเก่า” (2529) ของบริษัทเชิดไชยภาพยนตร์ โดยเชิด ทรงศรี สร้างจากนวนิยายของไม้ เมืองเดิมที่มีตอนจบด้วยโศกนาฏกรรมของความรัก อีกเรื่องหนึ่งคือ “ครูบ้านนอก” (2521) ของบริษัทดวงกมลมหรสพ โดยสุรสีห์ ผาธรรม สร้างจากนวนิยายของ คำหมาน คนไค ที่เสนอเรื่องราวของความเป็นอยู่ในถิ่นทุรกันดารในภาคอีสาน ทั้งสองเรื่องนี้ได้รับคำยกย่องจากนักวิจารณ์และสามารถทำสถิติรายได้สูงเป็นประวัติการณ์ทั้งคู่ ก่อให้เกิดการสร้างเลียนแบบภาพยนตร์แนวนี้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้เป็นช่วงเวลาทีภาพยนตร์ไทยต่างก็ได้รับเชิญเข้าร่วมประกวดและฉายในงานมหกรรมภาพยนตร์นานาชาติหลายแห่ง ภาพยนตร์ไทยจึงเริ่มออกสู่สากล

อย่างไรก็ตาม ภาพยนตร์ไทยก็ถึงคราวตกต่ำลงอย่างรวดเร็วในช่วงปี 2525-2526 เพราะหลังจากปี 2524 บริษัทตัวแทนจำหน่ายภาพยนตร์จากฮอลลีวู้ดได้เริ่มส่งภาพยนตร์เข้ามาฉายในไทยหลังการประท้วงภาษีไม่ได้ผล อีกสาเหตุหนึ่งคือเกิดการแข่งขันพัฒนากิจการวิทยุโทรทัศน์สถานีต่าง ๆ ทางด้านคุณภาพรายการและแข่งขันในด้านการแพร่ภาพออกอากาศจนสามารถครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ประการสุดท้ายคือการเกิดและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของ V.D.O. คนในวงการสร้างภาพยนตร์บางรายหันไปทำงานในวงการโทรทัศน์ แต่สถานการณ์ก็ค่อย ๆ กระเตื้องขึ้น และทรงตัวโดยมีผลงานดีเด่นในช่วงนี้ เช่น “ลูกอีสาน” (2525) ของบริษัทไฟว์สตาร์ โดย วิจิตร คุณาวุฒิ “มือปืน” (2527) ของบริษัทวีซีโปรโมชันแอนด์พิกเจอร์ โดย ม.จ. ชาตรีเฉลิม ยุคล “น้ำพุ” (2527) ของบริษัทไฟว์สตาร์ “ผีเสื้อกับดอกไม้” (2528) ของ บริษัทไฟว์สตาร์ โดย ยุทธนา มุกดาสนิท เป็นต้น

ปี พ.ศ. 2538 เริ่มมีผู้ลงทุนสร้างโรงภาพยนตร์แบบมัลติเพล็กซ์หรือรวมกลุ่มทันสมัย และไฮเทคในศูนย์การค้าที่เกิดขึ้นมากมายในกรุงเทพฯ และตามเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งโรงหนังเหล่านี้ประสบความสำเร็จอย่างไม่น่าเชื่อถือว่าเก็บค่าตั๋วแพงกว่า โรงและจอก็ไม่ใหญ่แต่จะพิถีพิถันกับระบบเสียง แตกต่างจากสมัยก่อนที่แข่งขันกันที่หน้าจอใหญ่ นอกจากนี้ยังช่องทางใหม่ในการประชาสัมพันธ์หนังคือ “อินเทอร์เน็ต”

ปัจจุบันวงการภาพยนตร์ขยายตัว มีผู้สร้างภาพยนตร์อิสระและนายทุนใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายราย มีการนำไปฉายและเปิดตัวในเทศกาลภาพยนตร์ที่ต่างประเทศทุก ๆ ปี และภาพยนตร์ที่จัดว่าเป็นภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ของประเทศในยุคนี้คือภาพยนตร์เรื่อง “สุริโยไท” ของ ม.จ. ชาตรีเฉลิม ยุคลที่ทุ่มทุนสร้างกว่า 400 ล้านบาท ออกฉายในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2544 และทำรายได้สูงสุดในประวัติการณ์คือ 700 ล้านบาท

2. ละครโทรทัศน์

ในปี พ.ศ. 2523 กบว. มีคำสั่งให้งดออกอากาศในช่วง 18.30-20.00 น. เพื่อต้องการให้ประหยัดพลังงาน ซึ่งแต่เดิมเป็นช่วงเวลาที่จะครประเภท Soap operas กำลังแข่งขันกันออกอากาศเกือบทุกช่อง ทำให้กิจการละครชะงักกันไปชั่วระยะหนึ่ง ประกอบกับเป็นช่วงเวลา ภาพยนตร์และละครจีนมามีอิทธิพลมากในโทรทัศน์เมืองไทย

จนกระทั่งปลายปี 2524 กบว. ได้ขอความร่วมมือจากสถานีทุกช่องให้บรรจुरายการที่ผลิตขึ้นเองในประเทศแทนรายการต่างประเทศ (ซึ่งหมายถึงละครจีนเหล่านั้น) คือในช่วงเวลาหลังข่าว เวลาประมาณ 20.45-21.15. น. ให้สถานีเสนอรายการที่ผลิตในประเทศเป็นเวลาติดต่อกันอย่างน้อยครึ่งชั่วโมง ทั้งนี้จะเป็นรายการอะไรก็ได้ สถานีโทรทัศน์แต่ละช่องจึงมุ่งผลิตรายการ

โทรทัศน์ออกอากาศหลังข่าว 20.00 น. กันทุกช่อง ซึ่งเป็นละครประเภท Soap operas เช่นกัน และได้ดำเนินยุทธวิธีมาจนกระทั่งปัจจุบัน (อรพรรณ ศุขวาที, 2533, น. 90)

ในปี พ.ศ. 2539 ได้เกิดสถานีโทรทัศน์แห่งใหม่ขึ้นคือ ITV เป็นทีวีเสรีที่มีเครือข่ายมากที่สุดคือ 50 สถานี สามารถรับชมได้ร้อยละ 98 ของประชากรในประเทศ ซึ่งได้ผลิตละคร Soap Operas ออกมาแข่งขันในตลาดละครโทรทัศน์จาก ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 7 และช่อง 9 ของยุคปัจจุบันด้วยเช่นกัน

3. เพลงสตริง

ในปี พ.ศ. 2522 วงดนตรีแกรนด์เอ็กซ์ (Grand EX') ได้นำเอาเพลงลูกทุ่งมาทำเป็นเพลงจังหวะดิสโก้ และประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยเป็นเทปเพลงไทยสากลที่มียอดขายสูงนับแสนม้วนเป็นรายแรก และเพลงอีกแนวหนึ่งที่ได้รับคามนิยมแพร่หลายคือ “เพลงประสานเสียง” ซึ่งวงดนตรีแกรนด์เอ็กซ์เป็นวงบุกเบิกในแนวนี้เช่นกัน โดยออกเทปเพลงประสานเสียงชุด “ลมรัก”

ในปี พ.ศ. 2524 นี้ นับว่าเป็นช่วงสำคัญที่วงการเพลงไทยสากลเริ่มเติบโตและมั่นคงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากความตื่นตัวของวัยรุ่นที่หันมาฟังเพลงไทยแนวใหม่สูงขึ้น ส่วนเพลงไทยสากลแนวเดิมซึ่งมีลักษณะการขับร้องเดี่ยว เช่น สุเทพ วงศ์กำแหง, ธานินทร์ อินทรเทพ, สวลี ผกาพันธ์, ดาวใจ ไพจิตร ฯลฯ นั้นเริ่มเสื่อมความนิยมลง (บุญยงค์ ศุทธิโรจน์, 2530, น. 63-64, อ้างถึงใน สมกมล ลิ้มพิชัย, 2536, น. 39)

จากการที่เทปเพลงประสานเสียงได้ถูกผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก โดยผู้ผลิตมิได้คำนึงถึงคุณภาพเท่าที่ควร ได้ส่งผลให้กลุ่มผู้ฟังเริ่มเกิดความเบื่อหน่ายในการฟังเพลงแนวดังกล่าว ทำให้ผู้ฟังหันมาฟังเพลงเพื่อชีวิตอีกครั้ง โดยวงดนตรีเพื่อชีวิตที่เป็นจุดสนใจให้ผู้ประกอบธุรกิจเทปเพลงหันมาผลิตเพลงในแนวดังกล่าวนี้ออกมาก็คือ “วงคาราบาว” และผลงานชุด “เมดอินไทยแลนด์” ได้ส่งผลให้วงคาราบาวประสบความสำเร็จอย่างมาก

จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2528 ธุรกิจเพลงไทยสากลเริ่มมีการแข่งขันกันมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในส่วนของการผลิตและสร้างสรรค์ผลงานเพลง การทำโปรโมชั่นและการจัดจำหน่าย ได้ส่งผลให้แนวทางการผลิตเพลงไทยสากลคำนึงถึงคุณภาพมากขึ้นทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหานักร้อง นักดนตรี หรือแม้กระทั่งปกเทปมีลักษณะสร้างสรรค์มากขึ้น ตลาดเริ่มค่อย ๆ มีความเป็นเอกภาพผสมกลมกลืน. . .กลุ่มผู้บริโภคกว้างขึ้น มีการแตกออกของตลาดเจาะเป็นสาขาย่อย ๆ โดยเพลงแต่ละแบบแต่ละแนวมีโอกาสจะประสบผลสำเร็จเท่ากันจากตลาดกลุ่มเดียวกัน (บุญยงค์ ศุทธิโรจน์, 2530, น. 64, อ้างถึงใน สมกมล ลิ้มพิชัย, 2536, น. 39) และนักร้องเดี่ยวก็เริ่มได้รับความนิยมอีกครั้ง

โดยผลงานเพลงชุดสำคัญที่มีบทบาทต่อการพัฒนารูปแบบและเนื้อหาในช่วงนี้คือ ผลงานชุด “ไปทะเล” ของปานศักดิ์ รังสีพรหมมณฑล และในช่วงนี้ได้มีบริษัทที่ดำเนินธุรกิจเทปเพลงไทยสากลเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยบริษัทที่มีบทบาทโดดเด่นที่สุดในช่วงนี้คือ บริษัทแกรมมี่ เอ็นเตอร์เทนเมนต์ จำกัด ซึ่งมีเรวัตี พุทธินันท์ เป็นผู้อำนวยการผลิตผลงานเพลง ผลงานแต่ละชุดล้วนได้รับความนิยม เช่น “เต๋อ 1” ของมีเรวัตี พุทธินันท์, “นันทิดา'27” ของ นันทิดา แก้วบัวสาย, “ฉันเป็นฉันเอง” ของฐิติมา สุตสุนทร, “หาดทราย สายลม สองเรา” ของ ธงไชย แมคอินไตย์, “ผักชีโรยหน้า” ของ อัสนี-วสันต์ โชติกุล ฯลฯ และบริษัทนิธิทัศน์ โปรโมชั่น จำกัด ก็เป็นอีกบริษัทที่รวมศิลปินเอาไว้มากมาย เช่น ดนุพล แก้วกาญจน์, พัชรา แวงวรรณ, วงเพื่อน, วงพลอย, วงฟอร์เอฟเวอร์ และวงโอเวชั่น ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานเพลงเกือบทุกชุดของ ดนุพล แก้วกาญจน์ (แจ้) นั้น ล้วนได้รับความนิยมและมียอดจำหน่ายสูงแทบทั้งสิ้น (ศมกมล ลิ้มปิชัย, 2536, น. 42)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าเพลงไทยสากลได้กลายมาเป็น “สินค้า” ที่บรรดาผู้ประกอบการต่างมุ่งแข่งขันกันผลิตและสร้างสรรค์ออกมาเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า ประกอบกับอุปกรณ์เครื่องเสียงต่าง ๆ ล้วนทันสมัยมากยิ่งขึ้น เมื่อใดก็ตามที่บริษัทใดบริษัทหนึ่งได้เสนอผลงานเพลงในแนวที่แหวกไปจากตลาดและได้รับความนิยมจากผู้ฟัง บริษัทเทปเพลงอื่น ๆ ก็ จะหันมาผลิตและสร้างสรรค์เพลงในแนวเดียวกัน ซึ่งทำให้ผลงานเพลงที่ออกมา ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนาคุณภาพมากขึ้น แต่ทว่าเนื้อหาและทำนองดนตรีก็มีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน จนบางครั้งผู้ฟังไม่สามารถแยกออกได้ว่าเป็นนักร้องคนใด (ศมกมล ลิ้มปิชัย, 2536, น. 44)

4. เพลงลูกทุ่ง

ในทศวรรษ 2520 วงดนตรีลูกทุ่งเริ่มพบกับคู่แข่งสำคัญคือวงดนตรีแนวสตริง ซึ่งเป็นที่นิยมกันในกลุ่มวัยรุ่น ประกอบกับนักร้องชาวต่างประเทศก็เริ่มเข้ามาเปิดคอนเสิร์ตแสดงในประเทศไทยมากขึ้น วงดนตรีแนวสตริงนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา จึงเริ่มเสนอการแสดงที่มีแสง สี เสียง บนเวทีเหมือนกับนักร้องต่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้วงดนตรีลูกทุ่งต้องแข่งขันกันในการแสดง แสง สี เสียง มากขึ้น การแสดงของวงดนตรีลูกทุ่งเองก็ต้องปรับปรุงเหมือนการแสดงจากต่างประเทศ โดยนักร้องคนสำคัญที่อยู่ในยุคแห่งการแข่งขันนี้คือ “พุ่มพวง ดวงจันทร์” นอกจากนี้ยังเป็นยุคที่ค่ายเทปต่าง ๆ เข้ามาควบคุมวงการลูกทุ่ง นักร้องต้องสังกัดค่ายเทปด้วย ซึ่งเธอได้เข้าสังกัดไอโซน่า โปรโมชั่น ซึ่งได้กำหนดแนวนโยบายสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่เธอ เช่น เพลงอื้อฮือหล่อจ้ง จาก การประพันธ์เพลงของลพ บุรีรัตน์ ได้นำดนตรีแนวสตริงเข้ามา นับว่าเป็นการปฏิวัติแนวเพลงลูกทุ่ง

ครั้งแรก และต่อมาเมื่อเธอย้ายสังกัดเข้าสู่บริษัท ซี บี เอส ก็เป็นเพลงลูกทุ่งแบบอิเล็กทรอนิกส์หรือไฮเทคตามแบบวงดนตรีสดริงในขณะนั้น และยังมีมีการถ่ายทำมิวสิกวิดีโอในต่างประเทศ นับเป็นการยกระดับมาตรฐานของลูกทุ่งเป็นอย่างมาก (ศิริพร กรอบทอง, 2547, น. 402)

พุ่มพวง ดวงจันทร์ ได้เสียชีวิตเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2535 และชีวิตเธอก็เป็นเช่นเดียวกับสุรพล สมบัติเจริญ ที่การตายสร้างแรงตื่นตัวให้วงการลูกทุ่ง ส่งผลให้เธอได้เป็น “ราชินีเพลงลูกทุ่ง” อีกคนหนึ่งของวงการที่นักร้องลูกทุ่งในปัจจุบันหลายคนยึดเป็นแบบอย่าง